

Om samfunnsforståelse, samfunnsutvikling, internasjonalisering og globalisering

Ove Sandell

**Høgskolen i Østfold
Rapport 2008:1**

Online-versjon (pdf)

Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Høgskolen i Østfold har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i Høgskolens Rapport- og Arbeidsrapportserier.

Rapporten kan bestilles ved
henvendelse til Høgskolen i Østfold.
(E-post: postmottak@hiof.no)

Høgskolen i Østfold. Rapport 2008:1
© Forfatteren/Høgskolen i Østfold
ISBN: 978-82-7825-245-1
ISSN: 1503-2612

Om samfunnsforståelse, samfunnsutvikling, internasjonalisering og globalisering

Første del: Bakgrunn	side 1
Hensikt, problemstilling og metodediskusjon	side 1
Andre del: Mangelfullt bakteppe	side 3
Veiledningsstudenter om samfunnsutviklingen	side 3
Første eksempel: Lærere og helse- og sosialarbeidere om brukermedvirkning	side 3
Andre eksempel: Lærere og helse- og sosialarbeidere om styringsformer	side 7
Generelt om metasamtalene	side 10
Kursdeltakere om nærsamfunn og storsamfunn	side 11
Tredje del: Forsøk på å formidle et bakteppe	side 13
Et historisk perspektiv	side 13
Spekulasjonsøkonomi og villmannskapitalisme	side 14
Økonomisk ensretting	side 16
Statistiske data	side 17
Fattigdommen øker!	side 19
Etiske perspektiver	side 20
Menneskerettigheter	side 20
Maktpolitisk styring eller handelspolitikk?	side 22
WTO – Verdens handelsorganisasjon	side 23

Politikere under lupa	side 24
Sosiale bevegelser og forbrukermakt som motmakt?	side 26
Potensiell motmakt	side 28
Nye aksjonsformer	side 31
Kamp for kulturell frihet	side 33
Storkapitalen som politisk aktør	side 38
Menneskesynet til det nye høyre	side 41
Oppsummering om ensretting og konformitet	side 42
Historisk tilbakeblikk og framtidsblikk	side 47
Vil protestene bli hørt?	side 48
Referanseliste	side 51

Om samfunnsforståelse, samfunnsutvikling, internasjonalisering og globalisering

Første del: Bakgrunn

Jeg har siden 1996 vært koordinator, lærer og basisgruppeveileder i et flerfaglig og tverrfaglig, ettårig videreutdanningstilbud med fokus på individuell yrkesfaglig veiledning, og fra 2003 også et trinn to med fokus på organisasjon og gruppeveiledning. Hvert trinn favner 30 studiepoeng.

Hovedfokuseringen har rimelig nok vært knyttet til veiledningsfaglige, metodiske og profesjonsrelaterte temaer, men med betydelige innlegg fra lærere og helse- og sosialarbeidere om offentlige ansatte som samfunnsdeltakere.

Voksne, reflekterte studenter med mange års yrkeserfaring har formidlet og formidler tydelige ytringer om yrkesgruppenes mangel på faglig og generelt samfunnsengasjement, og om ei samfunnsutvikling med mange negative trekk. Et flertall av studentene har vist til et sosioøkonomisk og politisk bakteppe som har vært delvis ukjent og uklart for et mindretall. Det politiske bakteppet har ikke vært pensum i de to videreutdanningene.

Hensikt, problemstilling og metodediskusjon

Jeg ble nødt til å lese meg opp for å forsøke å forstå bakgrunnen til pessimistiske utsagn om framtida for utsatte sosiale grupper spesielt, og for helse- og sosialarbeidere generelt. Jeg har fravalgt å fokusere på særnorske forhold. Vi er gjennom EØS-avtalen en integrert del av utviklingen innen Den Europeiske Union (EU); et vesteuropeisk land blant mange europeiske land i et åpent kapitalistisk marked.

Problemstillingen ble å utarbeide en rimelig kortfattet og kritisk pensumtekst som beskriver og forklarer samfunnsøkonomisk og samfunnspolitiske utvikling for målgruppa som er veiledningsstudenter:

Hvordan kan jeg utarbeide en pensumtekst som kortfattet og kritisk beskriver og forklarer vårt samfunnsøkonomiske og samfunnspolitiske bakteppe, og hva skal innholdet være?

Framstillingen baserer seg på deltakende observasjon (Sandell 2002). Poenget har vært å ta utgangspunkt i noe som faktisk har skjedd. Det handler helt konkret om samtaler etter gjennomført veiledning i basisgrupper, om metasamtaler der

jeg har ytret egne synspunkter med varsomhet ettersom jeg i forhold til veiledning framstår som en mervitende gruppedeltaker.

Veiledningsøvelser basert på veiledningsgrunnlag hentet fra studentenes arbeidsplasser er etter min vurdering et sjeldent godt utgangspunkt for deltakende observasjon. Basisgruppedeltakerne har taushetsplikt. Samtlige kommer fra forskjellige arbeidsplasser. De blir godt kjent. Situasjonen er preget av trening.

Observatøreffekten har etter min vurdering vært minimal. Hver basisgruppe trener seksti timer i løpet av et skoleår. Hovedfokuset er veiledning og veiledningsmetoder, og jeg holder lav samfunnsfaglig profil.

Konteksteffekten viser til et fast klasserom der basisgruppedeltakerne ikke blir forstyrret.

Framstillingen bygger på egne logger. Jeg har basert på stikkord skrevet logg etter hvert basisgruppemøte. Mine logger vektlegger relasjoner, stemning, moduleringer og gruppeutvikling i tillegg til formidlet tematikk. Logg defineres som ”skriftlig beskrivelse av tanker, kunnskaper, følelser, holdninger, kroppsreaksjoner og handlinger relatert til opplevd situasjon”.

Framstillingen bygger også på studentlogger og refleksjonsbaserte skriftlige eksamensoppgaver. Loggskrivning er et arbeidskrav.

Dokumentundersøkelsen har vært noen refleksjonsoppgaver i veiledning, men hovedsakelig artikler, tidsskrifter, aviser og bøker. Jeg benyttet meg av internett og en slags snøballeffekt der faglige søkeord ble synliggjort for meg selv over en lengre tidsperiode.

Formålet med forskningsprosjektet er å formidle informasjon om koblingen mellom visse generelle utviklingstrekk (av mange mulige) på internasjonalt samfunnsnivå for så å vurdere hvilken betydning de skisserte utviklingstrekkene kan ha som bakgrunn for utviklingstrekk innenfor norsk virksomhetsnivå og norsk arbeidsplassnivå. Formålet favner et perspektivskifte. Forskningsrapporten gjør rede for potensiell motstand og ulike aksjonsformer mot ei tydelig formidlet økonomisk ensretting. Rapporten svarer på spørsmål om hvordan det er mulig å motvirke den skisserte utviklingen, og hvordan motstanden kan mobiliseres og organiseres på en effektiv måte.

Leserne får selv vurdere intern og ekstern gyldighet (Jacobsen 2005) samt pålitelighet ut fra referanseliste og innhold.

Andre del: Mangelfullt bakteppe

Veiledningsstudenter om samfunnsutviklingen

Studentene er generelt sett ikke spesielt kritiske til vestlige samfunnsverdier. Flere studenter er imidlertid indignert overfor "et stadig mer støyende forretningsliv som inntar den offentlige sfære". Mange er skeptiske til ei økonomisk og politisk samfunnsutvikling som fører til tingliggjøring av menneskene (Høgsnes 1986).

"Vi påtvinges alle av markedstankegoods som i økende takt gjennomsyrrer massemediene ... der økonomiske begreper yngler på steder der de slett ikke hører hjemme. Mennesker - svake grupper spesielt - blir omtalt som ting og vurdert ut fra økonomisk lønnsomhet." ...

"Svake grupper spesielt og vanlige mennesker generelt beskrives ved hjelp av økonomiske termer, og det gjør noe med vår måte å tenke på. Den påførte tenkemåten er farlig på lengre sikt. Den sniker seg inn overalt."

Ytringene hadde alltid et konkret utgangspunkt. De hadde og har sin bakgrunn i levd yrkesliv. Synspunktene speiles i forhold til veiledningsgrunnlag hentet fra praktisk arbeid som lærere, sosialarbeidere, fysioterapeuter, bioingeniører, innenfor vernepleie og sykepleie.

Jeg ønsker å illustrere tematikken ved hjelp av to konkrete eksempler.

Første eksempel:

Lærere og helse- og sosialarbeidere om brukermedvirkning

Etter å ha blitt veiledet av medstudenter i fast basisgruppe, innledet en student gjentatte ganger metasamtaler, samtaler om veiledningssamtalen, med å stresse sin plikt som vernepleier og praktiserende barnevernskonsulent: "Forpliktelsen er nær forbundet med å arbeide for sosialt sett utsatte barn og voksne mennesker, men også å arbeide for demokratisk tankegoods og for sosial rettferdighet."

Studentens veiledningsgrunnlag hadde gjentatte ganger et tydelig politisk bakteppe; et bakteppe som førte til reflekterte metasamtaler om samfunnsforståelse og samfunnsutvikling. Studenten hevdet (og skrev refleksjonsoppgave om) at arbeidsinstruks og faktiske arbeidsmuligheter ga føringer for en konkret fagligpolitisk kamp mot politisk bestemte rammebetingelser. Faktiske arbeidsmuligheter og arbeidsinstruks kunne brukes i

faglig motstand mot politikere og "... servile faglige ledere som ikke er seg sitt lovbestemte ansvar bevisst".

Metasamtalene til basisgruppedeltakerne handlet helt konkret om å myndiggjøre brukere, pasienter eller klienter i samsvar med intensjonene i nytt lovverk og politiske handlingsplaner. St. meld. nr 35 (1994-95) "Velferdsmeldingen" formidler at hvert enkelt menneske må settes i sentrum, og at tilbudet må organiseres med utgangspunkt i hva som er best for individet som skal nyttiggjøre seg tilbudet. Regjeringens langtidsprogram for perioden 1998-2001 formidler at utformingen av velferdstjenester i velferdssektoren skal ta utgangspunkt i brukernes behov; et intendert brukerperspektiv som utfordres av tradisjonell paternalisme. Perspektivet utfordres av helse- og sosialarbeidere som definerer brukernes behov og bestemmer tiltak ut fra ei forestilling om at den profesjonelle har størst innsikt og vet best.

Basisgruppedeltakerne var rimelig enige om at brukerperspektivet har styrket sin stilling gjennom nye lover. Basisgruppedeltakere viste til Ot prp nr 12 (1998-99) "Lov om pasientrettigheter", som styrker brukerrettigheter på et individuelt nivå, men også til organisatorisk brukermedvirkning gjennom St.meld. nr 8 (1998-99) "Om handlingsplan for funksjonshemmede 1998-2001". Enigheten var ikke like påfallende da brukerperspektivet ble aktualisert og konkretisert som konkrete veiledningsgrunnlag. Situasjonsbestemte og organisatoriske rammebetingelser, maktforhold og tradisjoner påvirket rasjonelle beslutninger og understrekte betydningen av å kunne motta yrkesfaglig veiledning.

Ei basisgruppe kom til å fokusere mye på brukermedvirkning. I løpet av fire timer veiledning basert på fire ulike veiledningsgrunnlag kom basisgruppa fram til at begrepet brukermedvirkning blir benyttet i en rekke situasjonsbeskrivelser der brukerens innflytelse over sin egen problematikk eller overfor ulike tiltak varierer fra å være svært begrenset til å være rimelig fullstendig. Begrepet bruker beskriver her personen som tiltaket er rettet mot, ikke sekundærbrukere som likevel vil kunne ha utbytte av det konkrete tiltaket.

Brukerperspektiv viser til et hjelpeapparat som i betydelig grad selv definerer brukernes interesser; et hjelpeapparat som selv bestemmer iverksetting av adekvate tiltak. Basisgruppevirksomheten klargjorde at synsvinkelen eller ideologisk begrunnelse vil kunne bli beskrevet som paternalistisk. Makta ligger hos hjelperen som selvsagt vil kunne velge å la brukeren få formidle sine synspunkter, men uten å forplikte seg til å ta hensyn til brukersynspunktene. Hjelperen fungerer som velgjører eller filantrop. Makta fordeles så lenge hjelperen aksepterer brukerens valg. Brukernes interesser blir ivaretatt av hjelpeapparatet.

Brukerdeltakelse innebærer at brukeren får anledning til å fremme sine interesser i beslutningsprosessen. Brukerdeltakelse sikrer ikke innflytelse over beslutninger som vil kunne bli fattet. Begrunnelsen for brukerdeltakelse er pragmatisk. Poenget er å utnytte innsikten enhver bruker har om seg selv og sin problematikk.

Brukerinnflytelse handler om at brukerens problemforståelse og valg har innvirkning på fattete avgjørelser og tiltak. Brukerinnflytelse innebærer at avgjørelse vil kunne bli fattet i strid med hjelperens råd og ønsker. Brukerne har innflytelse over tiltaket som blir iverksatt.

Nye lover styrker brukermedvirkning og individuelle rettigheter; ei utvikling som tilsier at brukermedvirkning blir en lovpålagt plikt. Brukermedvirkning er en del av et pågående demokratisk prosjekt der demokratibegrepet i følge studentene er tvetydig definert, men der essensen er at enkeltmennesket har rett til å bestemme over sitt eget liv.

Brukerstyring formidler at brukerne styrer tiltakene selv. Styringen kan forekomme på et individplan som når en funksjonshemmet får seg personlig assistent, på gruppeplan som ulike former for selvhjelpsgrupper, og på samfunnsplan når brukerorganisasjoner eier og driver egne sykehus eller egne institusjoner tilrettelagt for brukergruppa.

Basisgruppedeltakerne hadde regelmessige debatter om ressursorientering. Det er som hjelper viktig å kunne fokusere på den aktuelle brukerens positive ressurser framfor å vektlegge og problematisere begrensninger.

”Min observerte klient trives best når hun får arbeide med blomster og planter alene. Jeg kan observere at hun trives. Ledelsen ser imidlertid på hennes tilbaketrekking fra de to andre i hagegruppa som et tegn på sosial passivitet. Det blir et problem for klienten, for gruppa og de ansatte.”

Problemfokuseringen overfor brukere av helse- og sosiale tjenester ble forsvart og innrømmet. Mange trenger hjelp, men ensidig fokusering på begrensninger vil lett kunne skjerme fokus på hva som skal til for at brukeren fungerer bedre. Tilrettelegging synes å forsvinne når hjelpere fokuserer på begrensninger som et problem.

Ressursorientering kan være en anvendelig metode for å fokusere på hva brukeren kan klare uten tilrettelegging, og hva hun kan klare ved hjelp av ulike tiltak.

”Etter at jeg tok tak i hva ”Lise” kan klare alene, har hun fått en masse positiv feedback på atferd som fungerer bra. Hun er blitt flinkere på det hun er flink til, og mer fornøyd tror jeg. Hun tåler å utføre arbeidsoppgaver som ikke er populære over lengre tid, men viser ikke mer interesse. Utførelsen er ikke blitt bedre.”

Basisgruppedeltakeren skriver i sin logg at hun ser betydningen av at ”hennes” psykisk utviklingshemmete bruker skal lære seg ”nødvendige ferdigheter som gjør hverdagen lettere”, men at hun som hjelper vektlegger å gjøre hverdagen morsom ved at ”Lise” får holde på med ”meningsfulle aktiviteter som hun har glede av å pusle med”.

Basisgruppedeltakerne trengte tid på å gjennomdrøfte problematikken. Flere veiledningsgrunnlag og like mange metasamtaler formidlet at problematikken handlet mer om hva psykisk utviklingshemmete nødvendigvis måtte kunne tilegne seg av mulige ferdigheter, enn at hver og en med den samme merkelappen viser seg å være like forskjellige som basisgruppedeltakerne. Fokuset var på enkeltmennesket, og på miljøet som enkeltmennesket lever i og er en del av. Situasjonsbestemte, konkrete utgangspunkter synliggjorde betydningen av samspillet mellom brukeren og hennes miljø. Brukerbeskrivelse av miljøet ble understreket, med fokus på boligsituasjon, arbeidssituasjon, sosialt nettverk, interessefelt og aktivitetsnivå.

Basisgruppedeltakerne formidlet synspunkter omkring brukermedvirkning ut over relasjonen mellom hjelpeyrer og hjelpemottaker. Brukerorganisasjoner yter ulike former for hjelp til sine medlemmer og representerer medlemmene overfor offentlige myndigheter, mens offentlig forvaltning synes å vektlegge og å benytte brukerorganisasjoner som høringsinstans og som brukerrepresentanter i styrings- og samarbeidsorganer (Ot prp nr 10 (1998-99) ”Om lov om spesialisthelsetjenesten.”, Ot prp nr 11 (1998-99) ”Om lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern.”). En omfattende representasjon bygger på forestillingen om at representasjonen i seg selv innebærer innflytelse; ei forestilling som møter virkeligheten når brukerrepresentantene skal målbære medlemmenes interesser overfor offentlig forvaltning med krav om riktig og formell framgangsmåte.

Veiledningsgrunnlaget til en basisgruppedeltaker omhandlet et konkret eksempel på mangelfull innflytelse for ”rasjonelle og skolerte representanter for en betydelig medlemsmasse”, og at manglende hensyntaken skyldtes at representanten representerte ei stigmatisert brukergruppe. Veiledningssekvensen resulterte i enighet om at det vil lønne seg for brukerorganisasjonene å skolere og ”profesjonalisere” sine brukerrepresentanter til ”råd, utvalg og høringer” når hensikten var å skulle få gjennomslag for medlemmenes ønskemål.

Brukerrepresentantene skal ifølge basisgruppedeltakere bidra med sine praktiske erfaringer. De skal først og fremst synliggjøre brukererfaringer i fora der viktige beslutninger blir fattet. Brukerrepresentantene skal imidlertid også delta i utredningsprosessen og ved evalueringer, ”ikke bare som høringsinstans etter at tiltaket er planlagt”. Brukerorganisasjonene har en viktig oppgave med ”likemannsarbeid” der reflekterte medlemmer med avklart perspektiv til egen sykdom eller funksjonshemming skal utveksle erfaringsbasert informasjon slik at andre medlemmer basert på ”avtalt, gjensidig taushetsplikt kan nyttiggjøre seg situasjonsbestemte erfaringer som får dem til å innse at de ikke er alene om sin problematikk”. Likemannsarbeid viser til ulike gruppeaktiviteter som selvhjelpsgrupper eller støttegrupper.

Andre eksempler:

Lærere og helse- og sosialarbeidere om styringsformer

Flere sykepleiere hentet sine veiledningsgrunnlag fra sykehusavdelinger i fylket. Sykepleierne opplevde at tidligere og pågående endringsprosesser stjal krefter og energi. De formidlet at ansatte ga uttrykk for at de ikke hadde lyst til å gå på jobb. Utrygghet knyttet til endringsprosesser og usikkerhet for framtida hindret ”mange i å engasjere seg i faglig utvikling”. Flere veiledningsgrunnlag handlet om problemer knyttet til opplevd faglig kompetanse i en hverdag bestående av endringer. Veiledningsgrunnlagene dreide seg delvis om kompetansebegrepet, om kompetansereduksjon og kompetanseutvikling, men i betydelig større grad om styringsformer og omstilling.

I 1998 ble sykehusene i fylket samlet til ett sykehus med felles administrasjon. Fra å være fem sykehus med akuttberedskap, ble det bestemt å flytte akuttberedskapen til to. De resterende sykehusene ble nærsykehus. Deretter ble nærsykehusene lagt ned, og de ansatte ble flyttet til akuttsykehusene. Ett av nærsykehusene ble gjort om til et dagsenter for poliklinisk virksomhet.

”De store endringene ble styrt ovenfra. Ansatte hadde ingenting å si. Jeg følte hvor lite jeg betydde. Det førte med seg mye frustrasjon. Tiden var preget av mye usikkerhet om hva fremtiden ville bringe.”

”Jeg er frustrert over at vi aldri blir hørt. Det gjelder uansett hvilken ledelse som har vært og samme hva som skjer, så blir vi ikke hørt. Du er bare en av mange på golvet, en som ingen bryr seg om.”

I 2002 ble sykehuset et helseforetak med staten som eiere. Ledelsesstrukturen ble endret fra todelt enhetlig ledelse til endelt ledelse på alle nivåer, med krav

om formell lederkompetanse. De siste endringene gjelder innføringen av pasientansvarlig sykepleier og pasientansvarlig lege. (Ibid). Pasientansvarlig lege og sykepleier er også beskrevet i NOU:1997:2 "Pasienten først". Alle ansatte med ansvar for pasienten har dokumentasjonsplikt.

Det er et offentlig ansvar å gi hele befolkningen likeverdig tilgang til gode helsetjenester. Ambisjonen var å vektlegge tilgjengelighet, kvalitet og omsorg for den enkelte bruker kombinert med en hensiktsmessig ressursforvaltning og et helhetlig samfunnsmessig og ledelsesmessig ansvar. Formålet med reformen er å plassere ansvaret. Intensjonen er å få bukt med uverdige forhold som lange ventetider for behandling eller opphopning av korridorpasienter (Sosial- og helsedepartementet 2001 "Om lov om helseforetak mm : (helseforetaksloven)". Fritt sykehusvalg innebærer at pasienter kan velge sykehuset der de vil bli behandlet. Sykehuset må konkurrere på pasientmarkedet.

Strategidokumenter for sykehuset gir uttrykk for hva ledelse innebærer. I følge strategidokumentene blir det forventet av ledere i sykehuset skal ha evne og vilje til åpen, ærlig og direkte kommunikasjon internt i linjen og med eksterne samarbeidspartnere. Ledelse er å bidra til at sykehuset når et best mulig resultat for pasienten. Lederen skal skape resultater gjennom seg selv og andre. Ledelse er å inspirere til nytenkning for å fremme utvikling, samt å skape vekst hos medarbeidere. (Sykehuset Østfold 2004/2005 "Strategidokument".)

Innsatsstyrt finansiering (ISF) viste seg å være et viktig tiltak for å øke kostnadseffektiviteten. Inntekstsystemet er basert på forskjellige typer tilskudd fra staten. Det største tilskuddet er en basisbevilgning som blir utbetalt til de fem regionale helseforetakene. Basisbevilgningen er en årlig grunnbevilgning uavhengig av aktivitet. Det regionale helseforetaket videreformidler tilskuddet til tjenesteyterne. Sykehuset har inntekter fra pasienter gjennom egenandeler på enkelte typer behandling og gjennom et aktivitetsavhengig tilskudd med stykkprissystemer. Utbetalingene vil dermed være avhengig av utført aktivitet. Ordningen om innsatsstyrt finansiering og fritt sykehusvalg er innført etter føringer fra Stortingsmelding nr. 5 (2003-2004) "Inntektssystem for spesialisthelsetjenesten" Et finansieringssystem basert på diagnoserelaterte grupper (DRG-systemet) ble i 1997 innført for å øke kostnadseffektiviteten. Diagnoserelaterte grupper er et system for å klassifisere og prisfastsette sykehusopphold og pasientbehandling. DRG-systemet klassifiserer pasienter i grupper som er medisinsk og ressursmessig tilnærmet homogene. 510 diagnoserelaterte grupper bygger på 10 000 diagnoser og 2500 prosedyrekoder. (Helsedepartementet 2003 "Inntektssystem for spesialisthelsetjenesten") DRG-systemet innebærer en betydelig skjematisk forenkling av den kliniske virkeligheten. Prisen er utarbeidet på grunnlag av et gjennomsnittlig

ressursforbruk for hver pasientgruppe. Finansieringen innebærer at overføring fra staten er avhengig av pasientantall og av pasientgrupperinger.

”Jeg får aldri skikkelig arbeidsro til å jobbe med det som fagstillingen min innebærer. Kontinuerlige omorganiseringer fører til at kreftene brukes til å få satt alt det praktiske på plass.”

Sykepleiere formidler som veisøkere i basisgruppene at tydeligere krav til kortere og mer effektive sykehusopphold, færre ordinære sengeposter og opprettelse av et dagpoliklinisk senter har resultert i økt pasientbehandling. Utfordringene til sykepleiere og andre yrkesutøvere i sykehus er imidlertid knyttet til det doble budskapet i oppdraget fra myndighetene. Et tydelig krav om kvalitet og et like tydelig krav om produktivitet og effektivitet.

Veisøkerne formidler at de som sykepleiere går inn i relasjoner med pasienter. Relasjoner blir beskrevet som prosesser der sykepleiere og andre ansatte gir og tar, der de handler og reagerer på en unik, faglig måte med pasienter, pårørende og kollegaer. Kvaliteten i forholdet mellom sykepleier og pasient er i følge de samme veisøkerne vanskelig å måle fordi de fleste kvalitetsutviklingsmetodene krever målbarhet. Effektivitet lar seg vanskelig måle når mye av arbeidstiden går med til å være til stede hos pasientene. Veisøkerne hevder at målemetoder har en begrenset effekt for å utvikle kvalitet i tjenesten. En veisøker viste til Torunn Hamran (1991) som hevder at kvalitetsutvikling og kvalitetssikring er en trussel mot sykepleiefagets tradisjon der samarbeid og samhandling er sentrale elementer. Hun stiller seg spørrende til en utstrakt bruk av styringsformer basert på New Public Management der markedsideologien er rådende og der pris, effektivitet og kvalitet er nøkkelord.

New Public Management har vært et nøkkelord i metasamtalene. Basisgruppedeltakere har vist til egne erfaringer, men også til Solveig Flermoen (2001) og andre forfattere som alle hevder at reformer basert på New Public Management bygger på ideen om at effektiviteten innenfor alle felter av offentlig sektor kan økes uten at det går ut over viktige velferdspolitiske prinsipper. New Public Management har som bærende idé at kostnadseffektiv tjenesteproduksjon sikrer kvalitet. Ideologien bak New Public Management legger vekt på målstyring og desentralisering av økonomisk ansvar til den enkelte virksomhet eller resultatenheter. Fokus rettes mot målbarheten av rutiner, organisering, antall innskrivninger og utskrivinger og antall behandlede tilfeller (Jakobsen 1999).

Rutiner i avdelinger revurderes. Organisering av sengeposter blir revurdert. Ledere vurderer om rett person er på rett plass. Rett person på rett plass ble et fokusområde fordi det viste seg vanskelig å få besatt sykepleiestillinger. Ledere

vurderte hvilke oppgaver sykepleiere måtte utføre i kraft av sin profesjonsutdanning. Ledere vurderte om oppgaver kunne overlates til andre yrkesgrupper

Veisøkere påpekte at økonomien styrer driften på en helt annen måte enn tidligere. Avdelingssykepleiere på hver avdeling har fått mer økonomisk ansvar. Styringen skjer ved måling av kvalitet og vurdering av resultater, noe som viser seg gjennom bruk av økonomiske belønningssystemer og krav til hver avdeling om inntjening. Resultatet er vektlegging av kostnadseffektiv tjenesteproduksjon. Sykehuset benytter seg av økonomiske belønningssystemer til ledere, mellomledere og nøkkelpersoner. Det stilles krav til hver virksomhet om inntjening i form av et bestemt antall behandlede pasienter.

Flere veisøkere ønsket å drøfte konkrete effektivitetskrav opp mot oppgaven om å skulle yte god omsorg. Veisøkerne formidlet frustrasjon over byråkratisk organisering, over ledere som mangler innsikt i hva som måtte gjøres for pasientene, over stor arbeidsbelastning og en følelse av aldri å strekke til. Flere veisøkere etterlyste en personalpolitikk som skulle "legge til rette for kompetanseutvikling hos de som allerede er ansatt".

De kontinuerlige endringsprosessene er et levd problem:

"Jeg blir ikke ivaretatt av ledelsen. Fotfolket blir aldri hørt. Vi ønsker at de kan høre på folk."

"Jeg føler det som om jeg blir dolka i ryggen av ledelsen. Jeg blir holdt for narr."

"Jeg mistet hele mitt medisinske ståsted. Det er nok ikke så mange i ledelsen som tenker at du går inn i ei krise og en sorgprosess når du opplever at ingen på det nye arbeidsstedet tror du kan noe."

Generelt om metasamtalene

Metasamtalene dreide seg mye om innføringen av Thatcherinspirerte styringsformer som New Public Management i stat, fylke og kommuner. Samtalene handlet om helseforetak og om virksomhetsplaner som fremmer avstand mellom ledere og mellomledere på den ene sida, og andre ansatte på den andre. "... fordi lederne kurses, mens vanlige ansatter kan fatte færre valg uten å informere ledere".

Basisgruppedeltakere diskuterte mulige konsekvenser av at stadig større private selskaper overtar nye helse- og sosialfaglige områder. Deltakerne diskuterte mulige konsekvenser av og problemer med at ikkevalgt makt erstatter den valgte, og at en "la-det-skure-kapitalisme" overtar for en redusert statsmakt og for politisk valgte ledere "som vi som velgere i alle fall har muligheter til å velge bort".

Metasamtalene savnet ikke humoristisk snert. En student beskrev den politiske utviklingen ved hjelp av en metafor: "Mammons politiske søskenbarn styres av Mammons sønner. Søskenbarna synes å være ute av stand til å sikre velgerne vanlige borgerlige rettigheter i kampen mot særinteressene til Mammons yttersteprester i Sveits og USA, mot prestene og andre glade gutter av begge kjønn som formes av voksende lønnsøkninger og stadig større økonomiske fallskjermmer inntil selskapet erstatter guttene med nye gutter som forlanger større lønn og større fallskjermmer samtidig som vanlig ansatte rasjonaliseres bort."

Politikere spiller i følge mange kursdeltakere med sin egen legitimitet. En basisgruppedeltaker fikk umiddelbar anerkjennelse og støtte fra flere andre da hun i et opplest skriftlig veiledningsgrunnlag fortalte om sitt forhold til en avdød politisk aktiv onkel: "... en 68-er som brukte mange vanskelige ord som vi lo av. Nå forstår jeg hva han mente med monopolkapitalens diktatur."

Utviklingen mot "det nye høyresamfunnet" kjennetegnes i følge den tidligere omtalte vernepleieren ved at menneskene lever i en ensidig materialisert og sekularisert verden der identiteten knyttes til arbeidet og fortjenesten fram for hva menneskene bidrar med til (nær)samfunnet. Vernepleieren formidlet videre at sosialt sett stigmatiserte grupper "... både med og uten solide nettverk, faller utenfor den nye konformiteten ... de havner på gata eller blir obdusert".

Kursdeltakere om nærsamfunn og storsamfunn

Den generelle samfunnsutviklingen er et viktig tema for kommende veiledere.

"Vi er mennesker som arbeider med utsatte samfunnsgrupper. Når vi tydelig ser at vi blir mindre verdsatt av politiske og administrative ledere enn av andre yrkesgrupper", så blir vi rimeligvis opptatt av hva som skjer."

Kroppsspråk og språklige moduleringer formidlet sinne, oppgitthet og forbannelse, samt en gjennomgående, overraskende stor samstemthet om at *"utviklinga speedes opp den veien høna sparker"*.

Svært få basisgruppedeltakere synes å ha håp på ei bedre framtid for funksjonshemmete og gamle spesielt, eller for syke mennesker. Svært få er optimistiske på vegne av "*...samfunnets trøste og bæreyrker. Jeg kjenner få som tror på økonomisk og prestisjemessig oppjustering*".

Generelt sett blir samfunnsutviklingen vurdert i et kritisk perspektiv konkretisert ved at makt forflytter seg fra valgte til ikkevalgte organer, og ved at omsorgsyrkene blir mindre verdsatt enn tidligere.

Tredje del: Forsøk på å formidle et bakteppe

Et historisk perspektiv

Pierre Bourdieu (2000e) skriver at det økonomiske feltet vokste fram innenfor rammene av nasjonalstater. Nasjonale stater bidro til å samle et eget økonomisk rom; et økonomisk rom som i sin tur bidro til å skape staten.

Nasjonale markeder vokste ikke fram på en mekanisk måte som et resultat av gradvis økt handel. Nasjonale markeder vokste fram som et resultat av en målrettet politikk der jord, penger og arbeid blir til varer.

Det handlet og handler om en målrettet politikk og en samlingsprosess som førte og fører til maktkonsentrasjon, og som umyndiggjorde og umyndiggjør hele befolkningsgrupper. En felles myntenhet førte og fører til at alle sosiale aktører blir kastet ut i et økonomisk spill hvor kulturelle og økonomiske forutsetninger for deltakelse var og er svært forskjellige. Nasjonale samlingsprosesser vil i seg selv alltid være til gunst for dominerende befolkningsgrupper etter som de mest vellykkete sosiale klassene besitter mer kulturell og økonomisk kapital.

I vår tidsalder har samlingsprosessene og maktkonsentrasjonen overskredet nasjonalstatenes grenser; grenser som utgjorde en juridisk barriere med hensyn til fri flyt av varer og mennesker. En annen begrensning var at produksjonen og distribusjonen av varer var bundet til geografiske områder. Det er disse juridiske og tekniske grensene som i vår tidsalder svekkes og forsvinner. Tekniske grenser utfordres av nye kommunikasjonsformer som flyindustrien og internett, mens juridisk-politiske grenser som tollavgifter og valutabestemmelser blir begrenset og fjernet under liberalistisk etikette.

Begrepet globalisering har i følge Pierre Bourdieu (Ibid) en teknisk-deskriptiv betydning som formidler sammensmelting av mange økonomiske felt til et felles globalt marked, men også en performativ funksjon som innebærer en økonomisk politikk der målsettingen er å samle de økonomiske feltene ved hjelp av en rekke juridisk-politiske forordninger for å fjerne alle hindringer som svekker opprettelsen av et globalt marked. Hindringene er vanligvis nedtegnet i nasjonale lovverk. Grensen mellom det tekniske og det propagandistiske er blitt tilslørt. Nyliberalistiske aktører spiller på tvetydigheten, et forhold som delvis kan forklare liberalismens tiltrekningskraft overfor teknologisk interesserte mennesker.

Det globale markedet er i likhet med de nasjonale markedene en ønsket politisk konstruksjon. Resultatet blir at virksomheter som tidligere har konkurrert innenfor nasjonale markeder, brutalt blir kastet ut i konkurransen mot

storkapitalens effektive produktivkrefter og produksjonsmåter. Skrøpelige økonomier legges åpent for multinasjonale selskaper. Mindre selskaper kjøpes på billigsalg. Konkurranseregler, støtteordninger og direktiver fra Verdens handelsorganisasjon (WTO) handler formelt om etablering av et globalt marked med rimelige vilkår mellom produsentene, mens resultatet uunngåelig blir at nasjonale virksomheter nedlegges eller blir oppslukt av multinasjonale virksomheter med årsbudsjetter større enn mange statsbudsjetter.

Fra slutten av 1800-tallet fram til oljekrisa i 1973 utviklet vesteuropeiske statsdannelser moderne velferdstankegang. Utviklingen skjøt fart etter andre verdenskrig som følge av sterk konkurranse med den østeuropeiske statskapitalismen (kommunismen). Vesteuropeiske regjeringer intervenerte i og styrte den økonomiske utviklingen basert på økonomiske teorier utviklet av John Maynard Keynes.

Den OECD-influerte oljekrisa underminerte den keynianske doktrinen om at inflasjonen ikke vil kunne øke samtidig med stigende arbeidsløshet. Inflasjonsbekjempelse og redusert offentlig virksomhet ble gradvis nye slagord, men med forståelse for at regjeringene skulle styre markedskreftene til felles nytte for hele befolkningen.

Spekulasjonsøkonomi og villmannskapitalisme

Nyliberalismen er inspirert av økonomer som Milton Friedman og Fredrich Hayek. Det Nye Høyre representert ved Margaret Thatcher og Ronald Reagan formidlet et budskap om at markedet kunne falle, men at markedet fordelte varer og tjenester bedre enn noen stat kunne klare. Betydelige interne forskjeller innenfor Det Nye Høyre møtes i inflasjonsreduksjon og redusert offentlig forbruk, "...og ikke mye mer ...", for å omskrive en uttalelse fra president Reagan formidlet i et lystig lag.

Det Nye Høyre markedsfører at velferd fører til avhengighet, og at staten ikke skal omfordele rikdom.

Grådighet ble plutselig en dyd; et faktum bekreftet av flere amerikanske storfiler der noen få oppnådde kultstatus. Det nasjonale engelske arvesølv ble gjennom privatiseringsprosesser solgt ut til bedrestilte og middelklassen, slik kursdeltakere hevder at vårt arvesølv selges av samarbeids-, sentrums- og sosialdemokratiske regjeringer i Norge. Privatiseringstiltakene ble godt mottatt av alle som kunne kjøpe seg aksjer i det som tidligere var statseide selskaper.

Faglige rettigheter ble strammet inn i England. Fagforeningsvirksomhet ble oppfattet som rota til alt vondt. Skattelettelser for alle, lettelser som monnet og monner for de bemidlete og rike, utfyller programmet felles for Det Nye Høyre.

Margaret Thatcher formidlet at ingen gjorde noe galt mot fattige gjennom å betale sine ledere godt. Lederen for Disneykonsernet. Michael Eisner, tjente 576 millioner dollar i 1998, omtrent det samme som bruttonasjonalproduktet til Seychellene (Focus on the Corporation 1998).

Nyliberalistiske ideer ble ved hjelp av Det internasjonale pengefondet (IMF), Verdens handelsorganisasjon (WTO) og Verdensbanken eksportert ut over verden. Restriktive lovverk ble endret for å tilpasse ulike land til en felles, nyliberalistisk ideologi. New Zealand ble i løpet av noen få år forvandlet fra et likhetsbasert tilnærmet sosialdemokrati til et nyliberalistisk samfunn. Nyliberalismen gjorde sitt inntog i det sentrale Europa med restriksjoner rettet mot offentlige sosiale rettigheter og helseprogrammer, med lavere skatter for næringslivet og et deregulert marked.

Den kalde krigens endelikt endret den militærstrategiske betydningen for mange land, med vesentlig mindre økonomisk støtte fra storebror USA som resultat. Den Østeuropeiske kommandoøkonomien brakk i 1988 ryggen på rustningskappløpet. Statskapitalismen hadde vist seg lite effektiv og ble også i øst erstattet av nyliberalistiske ideer.

Rundt 1990 var nyliberalismen dominerende økonomiske ideologi. Det tradisjonelle venstre med Gro Harlem Brundtland og Tony Blair omfavnet og omfavner nyliberalistiske føringer som balansert budsjett, lav stabil inflasjon og skjerpet vekt på lov og orden. Bill Clinton aksepterte de økonomiske føringene fra World Trade Organisation (WTO) og North American Free Trade Organisation (NAFTA). Den Europeiske Union (EU) driver tradisjonelle velferdssamfunn i samme retning. Maastrichtavtalen gir føringer for felles myntenhet og føringer for en konservativ makroøkonomisk politikk der enkeltstatene vil måtte opptre i henhold til større, markedsbaserte retningslinjer. Sosialdemokratiske partier sier ja til den nye markedsøkonomien og nei til markedssamfunn (Høgsnes 1986); som om det skulle være mulig å realisere skillet.

Den Europeiske Union (EU) fører en økonomisk politikk som bygger på bestemte etiske og økonomiske antagelser hentet fra en bestemt historisk tradisjon; en historisk tradisjon som i vår tidsalder målføres og representeres ved De forente amerikanske stater (USA). I følge Pierre Bourdieu (2000) er den egentlige makten innenfor EU plassert hos lederne av store pensjonsfond, investeringsselskaper og forsikringsselskaper; ledere som sitter i styrene til

betydelige virksomheter, og som presser utbyttekravene til høyder som i siste instans fører til at lønnsinntakere mottar og betaler regningen i form av oppsigelser og økt arbeidspress for de gjenværende. I kjølevannet av en økonomisk fristilt politikk med profitt som viktigste drivkraft, oppstår en ansettelsespolitikk basert på korttidsansettelse, deltidsansettelse og individuelle lønnsavtaler. Det handler om et nyliberalistisk økonomisk regime som institusjonaliserer usikkerhet i ansettelsesforhold. Sosial usikkerhet blir grunnlaget for en sosial dominans.

Økonomisk ensretting

Institusjoner som Verdensbanken, Verdens handelsorganisasjon og Det internasjonale valutafondet påtvinger og ensretter alle land i samsvar med bestemte økonomiske føringer under henvisning til ulike økonomiske disipliner og økonomi som vitenskap. Den økonomiske modellen bygger på postulater om at økonomien er et selvstendig område som blir styrt av universelle lover, et område politikere skal holde seg unna, at markedet er den mest effektive og demokratiske mekanisme for å organisere produksjon og distribuere varer, og at globaliseringen krever nedskjæring av offentlige utgifter, spesielt såkalt dysfunksjonelle omkostninger som dagpenger og utviklingshjelp

Postulatene framføres som om de var empirisk utprøvde teoretiske maksimer; som om postulatene var teorier som legitimerer bestemte politiske tiltak, og som refererer til en økonomisk politikk preget av en felles økonomisk forståelse knyttet til en bestemt samfunnsorden.

Bourdieu (1999) hevder at nyliberalismen springer ut av en bestemt historisk utvikling mer enn forskjellige økonomiske teorier; nærmere bestemt en sosiøkonomisk utvikling som er karakteristisk for USA. Ronald Reagan og etterfølgere i Det hvite huset har videreutviklet et system karakterisert med et svakt statsapparat der skattemidler i betydelig grad brukes til å fremme den nasjonale storkapitalens interesser ved hjelp av skattelette og subsidier, samt supermaktinteressene vitenskapelig og militært. Hjelpen til svake grupper skjæres systematisk ned gjennom såkalte velferdsreformer. Offentlige verdier som helsevesen, utdanning, kultur, sikkerhetsforvaltning og sosial boligbygging er blitt konvertert til varer på et marked. Samfunnsborgerne er blitt til kunder.

Det liberalistiske bakteppet formidler med tydelighet at Gud hjelper alle som hjelper seg selv. Hver medborger skal tilby seg selv i et konkurransepreget marked; et marked som i USA er preget av demokratiske skjevheter knyttet til storkapitalens finansiering av bestemte politiske partier og en i forhold til Europa ekstrem innflytelsesrik lobbyisme.

Borgernes daglige samhandling blir preget av en bestemt kapitalistisk inspirert tankegang som gjennomsyrrer stadig nye livsområder. Mellommenneskelig samhandling og relasjonsbygging knyttes til hva den enkelte får igjen; til mulighetene for gevinst eller tap. Bakteppet institusjonaliserer en instrumentelt og økonomisk orientert handlemåte og væremåte knyttet til egeninteresse og utbytte. Menneskene utvikler et tingliggjort forhold til hverandre.

Omstillingsevne og fleksibilitet fremmes ved hjelp av usikre arbeidsforhold. Sosial usikkerhet og manglende sikkerhetsnett skaper effektive og produktive arbeidstakere. Perspektivet er av mange blitt beskrevet som nydarwinistisk; et perspektiv som står i direkte kontrast til solidaritet med svake grupper. Arbeidsinnsatsen måles og kontrolleres av makthaverne. Prototypen på gjeninnført klassisk taylorisme innenfor sørvisyrkene er kassedama i supermarkedet som i kraft av automatiske registreringer i kasseapparatet er blitt redusert til samlebandsarbeider.

Den liberalistiske økonomiske modellen forstått som vitenskap (Ross 1998) bygger på planlagte handlinger fra alenestående borgere som ønsker å oppnå bestemte individuelle og egoistisk funderte mål. Dersom den liberalistiske økonomiske modellen blir utfordret av kollektive handlinger, så får økonomien forstått som vitenskap problemer med å forklare hva som hender. Fenomenene må i siste instans reduseres til opphopning av enkeltstående handlinger ettersom nye sosiale organiseringsformer ikke kan bli bearbeidet eller løst. Det oppstår et skille mellom det økonomiske som styres av effektive markedsmekanismer, og det sosiale som beskrives ved hjelp av uforutsigbare tradisjoner og maktkamper.

Den amerikanske modellens gjennomslagskraft kan delforklares ved hjelp av oppnådd monopolstatus etter planøkonomiens fall i 1989. Gjennomslagskraften kan forklares som et resultat av vedvarende økonomisk press fra den multinasjonale storindustrien og internasjonale organisasjoner som Verdensbanken, Verdens handelsorganisasjon og Det internasjonale valutafondet.

Pierre Bourdieu (op.cit.) framhever symboleffekten som skapes og gjenskapes av tenketanker, av såkalte eksperter og journalister som alle er underlagt og betalt av herskende økonomiske og politiske kretser. Bakteppet er liberalistisk. Nye innspill synes alltid å være basert på liberalistiske teppeknuter.

Markedet tar over for staten i en krympende verden der nyliberalismen med føringer for flytende valutakurser og deregulering har gitt oss en kapital som påskyndet av effektive kommunikasjonsmidler flyter ut over alle grenser med nye økonomiske håndgrep som derivater og opsjoner. Det handler tidvis om

ukontrollerbare kapitalbevegelser som resulterte i at Den Amerikanske Nasjonalbanken måtte redde ei gruppe større amerikanske banker midt på 1990-tallet.

Statistiske data

Verdenseksporten er doblet fra 1980 til 1997. Investeringer plasseres langt flere steder, ofte avhengig av subsidier og sikkerhet. Produksjonsenheter plasseres der profitten og utbyttet blir størst. 30 multinasjonale selskaper styrer 25 prosent av tilgangene i verden. De seks største selskapene overgås bare av 21 stater. De multinasjonale selskapene står for 40 prosent av verdenshandelen. Utenlandske investeringer har eksplodert (World Bank. 1999. World Development Indicators.)

Deregulerte økonomier kan vise til sterk økonomisk vekst i den første, i den andre og i den tredje verden!

Inntektsgapet er i våre dager blitt større mellom øst og vest, og mellom sør og nord. Inntektsgapet er blitt større mellom de få rike, ei voksende gruppe velbergete, og det store flertallet som beveger seg på kanten.

Politiske pålegg fra Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) har påført vanlige mennesker og politikere innenfor og utenfor den tredje verden mang ei bitter politisk pille å svelge; pålegg som fører til at de økonomiske ulikhetene som minsket i perioden fra 1945 til 1970, nå har snudd (Cornia 1999).

De ekstremt fattige har som gruppe økt i samtlige utviklingsland med unntak for Østasia (Kamal-Chaoui 2000). Til og med de best tilpasningsdyktige markedsbaserte økonomiene opplever svak vekst, arbeidsløshet, svakt forbedret sosial og fysisk infrastruktur (Munro et. al. 1999). De rikeste ti prosentene står for 50 prosent av forbruket. De fattigste ti prosentene står for én prosent av forbruket (Ibid).

Siden ideene til Det Nye Høyre ble iverksatt i praktisk politikk, så har avstanden økt dramatisk mellom mennesker som har, og menneskemasser som ikke har. I Storbritannia har 97 prosent av inntektsøkningen fra 1979 til 1996 gått til de 20 prosentene som tjente mest fra tidligere, mens de 20 prosentene som tjente minst fra tidligere, har hatt et inntektsfall på 49 prosent! Den rikeste femdelen tilegner seg 43 prosent av alle inntekter, mens den fattigste femdelen tilegner seg 2.6 prosent (The Economist 12.04.1997).

Fattigdommen øker!

Taperne under frihandelskapitalismen er først og fremst ufaglærte arbeidere, enslige forsørgere, helsesvake grupper, funksjonshemmete og pensjonister. Ufaglærte arbeidere blir mindre etterspurt i den første og den andre verden. Ufaglærte arbeidere er erstattbare og styrbare. De er som følge av lav valgdeltagelse ikke spesielt ettertraktet som stemmekveg.

De multinasjonale og nasjonale storselskapene flytter produksjonen til lavkostland der arbeidsplassene ofte er usikre, preget av deltidsarbeid og kontraktløshet. Økt fleksibilitet, økt mobilitet og desentraliserte lønnsforhandlinger blir naturlige utviklingstrekk (United Nations Human Development Report 1999).

Ny teknologi erstatter antall ansatte. De 500 største multinasjonale selskapene har til tross for sjufoldig salgsøking omtrent like mange ansatte i dag som selskapene hadde i 1970.

Forventet årlig overskudd blir i våre dager anslått til mellom 20 og 35 prosent. De multinasjonale selskapene sier opp sine ansatte, presser ned lønningene og sparer inn for å kunne tilfredsstille sine aksjeeiere (Martin & Schumann 1996).

De såkalt vellykkete er også lidende. Ansatte med karriereplaner, framtid, privat sykeforsikring og andre fordeler. Markedet for antidepressive legemidler steg årlig med 16 prosent fra 1989 til 1999 innenfor G-7 gruppa (IMS Health Report 1998).

Arbeidsdagene blir lenger. Forventningspresset er økende. I Japan begår omtrent 10 000 personer selvmord hvert år som følge av lange arbeidsdager og konstant arbeidspress (The Times 27.02.1998). Arbeidsrelaterte sykdommer er sterkt økende (Wilkinson 1996). Kriminaliteten synes å korrelere økte forskjeller med tre prosent av arbeidsføre menn i USA i fengsel; en øking på 800 prosent i løpet av 30 år. Fengselsbygging og fengselsdrift er vekstnæringer.

Multinasjonale selskaper presser regjeringer over hele verden ettersom nye kommunikasjonsmidler, mer avansert teknologi og et deregulert, grenseløst kapitalmarked har gjort de fleste selskapene flyttbare. Multinasjonale selskaper skaper seg optimale betingelser gjennom trusler om å flytte til bedre beitemarker der skattegrunnlag og sosiale kostnader tjener selskapets interesser. Skattenivået blir presset ned, og politikere får gradvis færre styringsmidler.

I Tyskland har skatten minsket 50 prosent på 20 år, mens fortjenesten har økt med 90 prosent (Beck 1999). Tyske storkonsern blokkerte skatteøkinger i 1999. Daimler-Benz foreslo å flytte til USA; andre selskaper truet med å droppe investeringer i tysk økonomi. Etter noen måneder planla sosialdemokraten Gerhard Schröder selskapsskattelegging under det tilvarende nivået i USA (The Economist 05.08.2000). Ericsson har truet med å forlate Sverige på grunn av for høy inntektsskatt; et skattenivå som i følge selskapet hindrer tilsetninger av høyt utdannete arbeidstakere (The Times 12.05.1999).

De multinasjonale selskapene bestemmer i stor grad hvor høy skatt de er villige til å betale, og til hvem. Multinasjonale selskaper kan være lokalisert ett sted, betale skatt et helt annet sted eller ikke betale skatt i det hele tatt. Utviklingen gir politikere to muligheter:

Et ødelagt skattesystem der legitime forventninger fra befolkningen ikke blir oppfylt

Høyere byrder på lønnsinntakere; de som betaler skatt

Etiske perspektiver

USA subsidierer store nasjonale og multinasjonale selskaper med 75 billioner dollar hvert år (Moore & Stansel 1996). De fattigste delstatene med størst sosial ulikhet bevilger de største summene (Bartlett & Steele 1998). Forurensende storkonsern inngår i skatteoverførende velferdsprogrammer for storindustrien samtidig som aktivister blant befolkningen i mange byer sloss for bedre drikkevann. Det samme skjer i mange land.

Deklassifiserte amerikansk forsvarsdokumenter synliggjør at lytteapparatet Echolon som ble utviklet for å spionere på kommunistland, har blitt brukt av USA for å sikre amerikansk storindustri ordrer for minst 10 billioner dollar siden Berlinmuren falt. Hver eneste e-post og hver eneste telefonsamtale og pengetransaksjoner er blitt registrert. Moderne spionasje er i vår tid primært rettet mot handel og kommers (Garten 1997). Kampen mot internasjonal terrorisme har en handelspolitisk undertone. Det er blitt viktigere å vinne markedsandeler enn territorier. Politikere bruker tida til å fremme salg. De bruker mindre tid på tradisjonell utenrikspolitikk.

Menneskerettigheter

Menneskerettighetene taper i kampen om markedsandeler (Ignatieff 1999). Den britiske arbeiderpartiregjeringen solgte militærutstyr til Indonesia til tross for at Østtimorkrisa ble aktualisert i 1998-2000. De solgte militærutstyr til Pakistan, Sri Lanka og Tyrkia.

Etiske synspunkter synes å ha liten vekt vurdert opp mot mulig og virkelig salg på det frie markedet. EU avtalte tollunion med Tyrkia samtidig som Europaparlamentet uttrykte avsky overfor overgrepene mot kurdere i Tyrkias østre provins.

Et involvert amerikansk oljeselskap fikk USA til å støtte Talibanstyret i Afghanistan helt fram til 1997. Det var snakk om en omfattende støtte til tross for klare brudd mot menneskerettigheter, ekstrem kvinneundertrykking, offentlige henrettelser og islamsk fundamentalisme. (The Economist 02.12.1995, The Economist 02.12.1995 16.12.1995).

Saudi-Arabia er menneskerettslig på et tilsvarende nivå. Diktaturet støttes varmt av USA. Støtten favner Israel. Landet er en militær stormakt som mottar enorm finansiell og militær støtte til tross for at Israel okkuperer palestinsk land og bygger ut jødiske bosettinger på okkupert jord i strid med Folkeretten. Den norske regjeringen innrømmer i følge Aftenposten (06.06.2001) at Israel: "... har tiltatt seg retten til å ta livet av mennesker, uten lov, uten dom. I Jerusalem kalles det "aktivt forsvar" eller målrettede angrep", men ordbruken kan ikke tildekke hva det egentlig dreier seg om: regjeringsgodkjente likvidasjoner av politiske motstandere."

Kinas søknad om medlemskap i WTO støttes av USA og EU (The Economist 03.04.1999, Financial Times 08.04.1999), og i forhold til forestående olympiske leker i 2008. Multinasjonale konsern og sponsorer er aktive medspillere. Tidligere president Bill Clinton uttalte at handel oppmuntrer til demokrati, mens et OECD-studium viser at investeringsønsker tidvis synes å ødelegge for menneskerettigheter, snarere enn å fremme de samme. Usikre funn fratar ikke vestlige land ansvaret for å skulle fremme menneskerettigheter. Det skulle kunne være mulig å stille betingelser for å investere; en mulighet multinasjonale selskaper kan utnytte dersom menneskerettigheter betyr noe utover fine ord. Burde ikke demokratiske regjeringer innføre sanksjoner mot land som åpenlyst bryter fundamentale menneskerettigheter? Aung San Suu Kyi fra Burma og erkebiskop Desmond Tutu (Avery 2000) formidlet hver for seg med skremmende tydelighet sine ønsker om økonomiske sanksjoner mens kampen pågår og pågikk.

Det er handelen som styrer menneskerettighetspolitikken. Kinas overgrep mot Tibet ble oversett av Bill Clinton da statsminister Zhu Rongji besøkte USA (The

Economist 24.04.1999), mens sanksjonene mot Burma kan ha blitt realisert fordi betydelige amerikanske interesser ikke var involvert. Eller er det slik at handel ikke oppmuntret til demokrati i Burma? Kynikere hevder at menneskerettigheter ikke styres av omtanke for det gode i seg, men av kapitalinteresser. USA støtter land som dreper barn, mentalt syke og psykisk utviklingshemmete. Vestlige ledere støtter Vladimir Putins Russland; et regime som uthuler ytringsfriheten og bedriver folkemord i Tjetjenia (Aftenposten 08.08.2001).

Det synes som om demokratiet har tapt for kapitalismen. Politiske ledere snakker mye om demokrati; men om en globalisert form for demokrati basert på privatkapital, beskyttelse av privat eiendom og av åpen markedstilgang.

Maktpolitisk styring eller handelspolitikk?

Støtte til statskupp kan etter min vurdering bli forstått ut fra et maktpolitisk perspektiv som primært handler om militærpolitisk kontroll. Støtte til statskupp kan imidlertid ha et handelspolitisk bakteppe; støtten handler om å sikre storkapitalen fri markedsadgang til det aktuelle landet.

USA støttet i 1953 kuppet mot den populære statsminister Mohammed Mosaddaq som ønsket en større andel av oljeoverskuddet fra British Petroleum (BP); et kupp som gjeninnsatte Shah Mohammed Reza Pahlavi. Shahen var ei politisk nikkedokke som åpnet for amerikansk oljekapital (LaFeber 1999).

Guatemala fikk 40 års militærstyre med gjennomgående brudd på menneskerettighetene etter et USA-støttet kupp mot en lovlig valgt Jacobs Arbenz i 1954. Arbenz ønsket å nasjonalisere 80 prosent av bananplantasjene til United Fruit; et selskap som aldri investerte noe av sine overskudd i Guatemala.

20 års brutalt militærdiktatur i Brasil ble resultatet av et USA-støttet kupp i 1964, med omfattende amerikanske investeringer under diktaturet (Ibid).

Degraderte dokumenter viser at USA støttet Suhartos kupp mot president Sukarno i Indonesia, og at amerikanere bidro militært og økonomisk til folkemordet mot én million såkalte "kommunister" i 1965 (NRK: Dagsnytt 18, 30.07.2001).

CIA og Henry Kissinger støttet i 1973 det blodige kuppet mot den lovlig valgte presidenten i Chile, Salvatore Allende. Støtten er senere blitt begrunnet ut fra amerikanske kapitalinteresser; en begrunnelse som ble skjult bak "den røde fare" da Richard Nixon og Henry Kissinger terrorbombet Laos og Kambodja i tillegg til Vietnam. Mennesketapene kan regnes i millioner og fortsetter i våre dager

som følge av kjemisk krigføring. Henry Kissinger mottok Nobels fredspris i 1973.

Ronald Reagan støttet aktivt diktaturet til Marcos på Filippinene, diktaturet til Suharto i Indonesia, diktaturet til Pinochet i Chile og apartheidregimet i Sør-Afrika. Presidentene i USA støtter og finansierer Israel. Støtten er ofte begrunnet ut fra amerikanske interesser. Den første og viktigste begrunnelsen synes å være at multinasjonale selskaper skal kunne tjene penger. Det Nye Høyre synes å vektlegge en globalisert form for økonomisk frihet, men ikke å vektlegge demokratisk massedeltakelse. Globaliseringstilhengerne synes ikke å vektlegge aktive sivile samfunn med regulære valg (Hertz 2001).

WTO – Verdens handelsorganisasjon

Økonomiske interesser har siden 1990 erstattet ideologiske forskjeller. Kapitalistiske land sloss for sine egne selskaper. Verdens handelsorganisasjon (WTO) styrer frihandelskravene og begrenser de politiske mulighetene til enkeltregjeringer.

Staten Massachusetts ønsket å forby Burmasamhandlere å oppnå offentlige kontrakter. Da truet EU med WTO. En representant for statens Massachusetts advokatfirma hevder at med dagens internasjonale lovverk ville Nelson Mandela fremdeles vært i fengsel (Mokiber & Weissman 1997).

Verdens handelsorganisasjon dømte i 1997 EU til å tillate syntetiske hormoner tilsatt storfekjøtt til tross for at Europarådet hadde forbudt tilsetningen med 366 mot 0 stemmer. Syntetiske hormoner forårsaker kreft. Syntetiske hormoner reduserer mannlig forplantingsevne og fremmer prematur pubertet (Guardian 30.11.1999).

Verdens handelsorganisasjon har gjentatte ganger dømt mot reguleringer og forbud fra produkter produsert av storkonsern som handler etisk og miljømessig usunt. Verdens handelsorganisasjon har dømt til fordel for store multinasjonale selskaper og mot demokratisk valgte regjeringer i samtlige saker til 1999 (Ibid).

Internasjonale frihandelsavtaler fremmer handelen til store multinasjonale selskaper. De multinasjonale selskapene er hovedsakelig lokalisert til USA, EU og Japan. Rettssakene avgjøres bak lukkede dører der problemene blir presentert for et faglig panel på tre til fem personer som vurderer skriftlige framstillinger og ekspertuttalelser (Miller & Croston 1999). Panelsammensettingen blir bestemt av et utvalg som nesten alltid utnevner medlemmer fra handelsekspertisen, mens miljøvernekspertiser, teknologiske eksperter og

menneskerettighetseksperter må bli etterspurt av det lukkede panelet. Den beskyldte må til enhver tid bevise at omdiskutert lovverk ikke innebærer handelsrestriksjoner. Dersom en avgjørelse ikke blir etterkommet innen fastsatt tid, så blir resultatet finansiell straff eller handelssanksjoner. Unntaket vil være at samtlige 139 medlemsland, inkludert motpartlandet, skulle avvise resultatet, eller at avgjørelsen blir appellert (Ibid).

Den tredje verden utgjør flertallet i organisasjonen, men føler seg overkjørt av USA og EU. Representantene fra utviklingslandene ble sendt på gangen under Uruguayrunden i 1993. Utvisningen ble bestemt av USA (Ibid). Fattige WTO-land har ikke råd til representasjon i Geneve. Da Thailands viseutenriksminister anbefalte en demokratisert utvikling, ble han motarbeidet av USA til toppjobben som generalsekretær (Clarke 1999).

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er en statlig sammenslutning der de multinasjonale storkonsernene i følge James Enyart fra storkonsernet Monsanto, selger sine synspunkter til regjeringene, og sammen med regjeringene fungerer som pasient, diagnostiker og lege. Multinasjonale selskaper forberedte WTO-konferansen i Seattle for vertslandet USA mot å få møte statsledere på selve konferansen (Madeley 1999). Helmet Maucher som er president i Det internasjonale handelskammeret (ICC) arbeider for at organisasjonen skal få offisiell status som medlem blant statene(!) i WTO (Fefer 1998).

Den store banankrigen mellom USA og EU (med pengeoverføringer fra Chiquita til demokratene og republikanerne i USA,) synliggjør at WTO og politikere tjener interessene til multinasjonale selskaper, og at overnasjonale institusjoner som IMF og WTO fatter vedtak ut fra ensidig frihandelstenking der ønskene til storkapitalen alltid vinner fram (Bartlett & Steele 2000). Mange politikere synes å glemme at multinasjonale selskaper mangler nasjonal lojalitet og ikke vil være til å stole på med hensyn til skattelegging eller arbeidsplasser.

Politikere under lupa

I nasjoner der statlige overføringer, partimedlemskap og fagforeninger ikke dekker valgkamputgiftene, går partiene til næringslivet for å få sine utgifter dekket. Næringslivet kjøper samtidig innflytelse og handling (Business and Society Journal 1998).

I USA er det en endeløs liste over sammenhenger mellom tilskuddene fra ulike selskaper og hva presidenter bestemmer eller hvordan valgte representanter stemmer. Det generelle inntrykket er politikerne gjør sin jobb for nasjonale og multinasjonale selskaper; politiske handlinger som også rammer kritikeren John

McCain. Senatorene Russ Feingold (d) og John McCain (r) fordømte i 2000 det amerikanske systemet med valgkamppenger med begrepene "legalisert bestikkelse". Pengedonasjoner skulle opprinnelig dekke uventete kontorutgifter til valgkamper. Donasjonene utgjorde i 1998 mer enn 1 billion dollar. Hver senatorkampanje i år 2000 kostet gjennomsnittlig 2 750 dollar for hver dag av de kommende seks årene for kandidatene som ble valgt, eller som ikke ble valgt (Borger 2000). En amerikansk borger har minimale muligheter til å kunne bli valgt dersom hun ikke har støtte av betydningsfulle kapitalkrefter.

Store amerikanske selskaper og multinasjonale konsern bidro i følge Federal Election Commission Data (2000) med 191 millioner dollar presidentens valgkampfond. Samtlige amerikanske kandidater fra de to dominerende partiene synes å ha vært totalt avhengige av næringslivet. Det samme synes å være tilfelle i Europa der pengeskandalene rundt Kohl, Schmidt, Mitterand, Chirac og Berlusconi gir føringer for spørsmålet om hvem som betaler og styrer politikere? Oslo Høyre vil ikke offentliggjøre hvem som betaler for valgkampgildet.

Europeiske politikere rammes av økonomiske dekkoperasjoner. President Jacques Chirac kan etter sin presidentperiode stevnes for fransk rett. Saken gjelder blant annet kontant betalte feriereiser for tre millioner kroner. Belgiske (Nelson 1998), spanske og franske (Financial Times 21.11.1997, Guardian 04.12.1999) skandaler involverer multinasjonale selskaper og politiske partier. Helmut Kohl ødela sitt politiske omdømme gjennom Elf Aquitaineskandalen (The Economist 10.04.1999). Italias avgåtte statsminister ble fjernsynskonge basert på hemmelig sveitsisk kapital og en flyplassutbygging der innflyvingsveien i siste øyeblikk ble endret, og der kapitalinvesteringene fra et utbyggingsplanlagt boligområde plutselig ble svært verdifullt. Liberaldemokratene i Japan har blitt styrt av storkonserner de siste 40 årene (The Economist 08.02.1997). I 1997 ble mange konservative parlamentsmedlemmer i Storbritannia funnet skyldige i å ha mottatt bestikkelser fra selskaper for å stille bestemte spørsmål i Underhuset.

Redusert politisk interesse blant folk flest, økende mistillit rettet mot politikere og begrenset politisk lojalitet blant menneskene som gidder å stemme, har fått politikere til å vende seg mot nye medier; kommunikasjonskanaler som i større og større utstrekking blir eid av nasjonale storselskaper eller av multinasjonale konserner som fjernsynskanalene til Rupert Murdoch (The Economist 28.11.1997). De største fjernsynskanalene blir oppfattet som talerør for makthaverne, for en vellykket elite.

Politikere kontrollerer ikke næringslivet, men tillater større og større private selskaper å forme politikken. Multinasjonale selskaper kan i våre dager kjøpe

seg lovgiving, slik de kunne gjøre det i USA for hundre år siden (Josephson 1934).

Velgere vender ryggen til tradisjonell politikk fordi politikere blir oppfattet som løpegutter for storkapitalen; løpegutter som ikke synes å være villige til å kjempe for rettmessige statsborgerlige rettigheter når rettighetene går på tvers av interessene til den globaliserte storkapitalen. Politiske institusjoner oppfattes som irrelevante. De blir retorikk for å skulle opprettholde institusjoner som legitimerer storkapitalens enorme makt. Politikere oppleves som handlingslammete og uærlige. Politikere lover uten å holde sine løfter. De er opptatt av uviktige spørsmål. Uærligheten vil i en del tilfeller kunne tilskrives generell inkompetanse, mens korrupsjon synes å være et økende problem (Hertz 2001).

Ensrettingen og fravær av realistiske alternative ideologier og alternative perspektiver dreier fokuset bort fra virkelighetsnært innhold og over til politisk formidlingsevne og generelt mediatekke. Politikken er blitt en uinteressant salgsvare. Medlemskap i politiske partier er i den vestlige delen av Europa lavere enn noen gang siden andre verdenskrig (Scarrow 1996). Politiske partier vender seg til private selskaper for å skulle selge sine varer og å redde sin legitimitet. En ny tjenestegruppe bestående av politiske merkevareskaper og markedsførere har tilegnet seg stadig større innflytelse. Profesjonelle informasjonskonsulenter styrer en utvikling mot stadig mer fjernsynsbaserte valgkamper.

Sosiale bevegelser og forbrukermakt som motmakt?

Det liberalistiske bakteppet synes å styre handlingene til politikere og nasjonale fagbevegelser. Sosialdemokratiske regjeringer innenfor EU virker å være mer opptatt av å skulle samarbeide for å lette på kapitalens frie bevegelse i tråd med nyliberalistiske ideer om like konkurranseforhold, framfor å kontrollere og beskutte den samme kapitalen for å kunne gjennomføre partiprogrammene om økonomisk utjevning, rett til utdanning, rett til arbeid og rett til skikkelige boforhold for sine innbyggere.

Det økonomiske isoleres tilsynelatende fra det sosiale til tross for allmenn sosialhistorisk kunnskap om at markedøkonomien tidligere har blitt temmet av sosiale bevegelser som visste å fremme sine rettigheter. Markedøkonomien har aldri blitt temmet av marked og fri konkurranse.

Helt konkret skulle progressive politikere, aksjonister og medlemmer i ulike sosiale bevegelser kjempe for å demokratisere udemokratiske institusjoner som

en europeisk Sentralbank utenfor demokratisk kontroll, en rekke EU-komiteer bestående av embetsmenn som ensidig treffer avgjørelser etter press fra internasjonale interesseorganisasjoner, og en Kommisjon med enorm makt som ikke står til regnskap overfor en illegitim utøvende instans, Ministerrådet, eller en illegitim lovgivende makt, EU-parlamentet (Bourdieu 1999)

Europa er en flertydig størrelse, men kan som geopolitisk enhet rimelig uavhengig av dominerende politiske og økonomiske makter spille ei politisk rolle på et globalt plan. Det eksisterer i følge Pierre Bourdieu (2000c) også et euro-amerikansk Europa som på sikt vil kunne forvente å skulle oppnå samme skjebne som Canada: Canada har gradvis blitt fratatt enhver form for økonomisk og kulturell selvstendighet!

USA vil i kraft av sin enorme kapitalkonsentrasjon kunne dominere den globale økonomien. Avtaler og traktater har som formål å fjerne alle hindringer mot fri sirkulasjon av varer og tjenester. Målsettingen synes å være en usynlig, teknokratisk global regjering som skal styre på vegne av de dominerende økonomiske stormaktene.

USA har som politisk og økonomisk ideal konkurransemessig en rekke fordeler av globaliseringspolitikken:

Dollarens status som finanspolitisk virkemiddel tiltrekker nødvendig kapital til å dekke landets enorme underskudd på betalingsbalansen og å kompensere for lave spare- og investeringsrater.

Økonomisk har USA store fordeler med hensyn til konsentrasjonen av kapital- og investeringssektorer innenfor informasjonsteknologien, samtidig som bankene er aktive i innovasjonsprosesser.

Politisk og militært kan USA legge press på andre land.

Kulturelt og språklig tjener USA på høy kvalitet innenfor offentlig og privat forskning.

Symbolsk tjener USA på en formidlet livsstil som tiltaler ungdom; en livsstil som via moderne media blir markedsført verden over (Bourdieu 2000e).

Det asymmetriske styrkeforholdet innenfor den globale økonomien kommer til uttrykk i en dobbeltmoral hvor dominerende makter som USA innfører proteksjonistiske virkemidler og yter støtte til bestemte sektorer, samtidig som de dominerende maktene forbyr utviklingsland å regulere importen av varer. Det

skal god vilje til å tro på uttalte bekymringer for menneskenes sosiale rettigheter og barnearbeid i utviklingsland når de dominerende maktene på hjemmebane privatiserer, deregulerer, omstiller, griper inn med nedslag i reallønnen og begrenser faglige rettigheter.

Nasjonalstatene spiller i følge Bourdieu (op. cit.) fremdeles en avgjørende rolle i den politiske utviklingen. De europeiske statenes makt har gjennom lovgiving gradvis blitt svekket etter Murens fall. Lovgivende forsamlinger med sosialdemokratiske regjeringer har fremmet nyliberalismens sak gjennom å bryte ned rettigheter til arbeidere og kvinner. Sosialstaten er svekket. Borgerlige og sosialdemokratiske regjeringer fraskriver seg retten til å styre og kontrollere kapitalkreftene. Avstanden mellom borgere og politikere øker, samtidig som pressen fokuserer innenrikspolitiske overflatefenomener.

Pierre Bourdieu (2000b) formidler at globalisering dreier seg om en villet, bevisst avpolitisering der et liberalistisk bakteppe markedsført med begreper som valgfrihet, liberaliseringer og dereguleringer entydig trekker i retning av å underkaste befolkningene økonomiske lovmessigheter ved å frigjøre økonomien fra enhver kontroll og dermed oppnå at regjeringer og befolkninger blir holdt i et jerngrep av frie økonomiske markedskrefter. Politikken er blitt uttenkt av betydelige organisasjoner som WTO, EU-kommisjonen og i direksjonslokalene til multinasjonale selskaper.

Potensiell motmakt

Effektiv motstand mot fri flyt av kapital og ensretting vil etter min vurdering måtte bygge på et internasjonalt utsyn og en internasjonal holdning der fagforeninger og ulike sosiale bevegelser informerer hverandre og aksjoner sammen for å opprette felles internasjonale retningsregler for rettferdig lønn og rimelige arbeidsvilkår. En samlet europeisk fagbevegelse vil lettere kunne stå imot alle forsøk fra storkapitalen på å fjerne etablerte rettigheter. Poenget blir å imøtegå økonomiske og finansielle maktstrukturer der de utfolder seg. Ethvert relevant nasjonalt engasjement må ta hensyn til et internasjonalt perspektiv.

Bourdieu (Ibid) understreker behovet for samarbeid mellom gamle og nye sosiale bevegelser i Europa og en fornyet fagbevegelse. Ulike fagbevegelser har gjennom forrige århundre fått gjennomslag for mange viktige krav. En del av kravene er blitt institusjonalisert; en institusjonaliseringsprosess som favner halvoffentlige fagbevegelser med et betydelig administrativt apparat der de tillitsvalgte fungerer som garantist for sosial stabilitet ettersom de vanligvis gjør sitt ytterste for å unngå direkte konfrontasjon med arbeidsgiverne.

Målet må i følge Bourdieu (Ibid) være å skape en ny type fagbevegelse som evner å skue ut over fagspesifikke og nasjonale krav. Det blir nødvendig å opprette et europeisk, fagpolitisk diskusjonsforum som vil kunne fremme målrettede og tydelig felleseuropeiske krav på en effektiv måte.

Bourdieu (Ibid) retter fokuset mot nyere sosiale bevegelser i Europa. Bevegelsene er tilsynelatende svært forskjellige. De kritiserer hverandre og konkurrerer seg imellom på et nasjonalt og et internasjonalt nivå. De nye bevegelsene har imidlertid en del felles grunntrekk:

Bevegelsene har beskjedne administrative apparater.

Alle interesser får innflytelse gjennom direkte deltakelse.

Ledende krefter deltar som menige aktivister i kampen mot etablerte organisasjoners monopolisering av politiske plattformer.

Aksjonsformene er originale med betydelige symbolske overtoner, med gjennomtenkt bruk av ulike media for å synliggjøre sine protester.

Aksjonistene er løsningsorienterte.

Aksjonsformene krever et sterkt personlig engasjement.

Aksjonistene kjemper gjennomgående mot ideologier som utelukkende tilgodeser interessene til multinasjonale selskaper og den internasjonale finanskapitalen.

Aksjonistene er i overveiende grad internasjonalt orientert.

Sosiale bevegelser, aksjonister, fagbevegelser og forskere må overvinne interne uoverensstemmelser og stridigheter for sammen å kunne utfordre og motarbeide internasjonale politiske og økonomiske maktsentra.

Det handler om maktsentra som disponerer økonomiske, vitenskapelige og tekniske ressurser som tidligere har vært ukjent i historien.

Det gjelder å kunne avsløre og synliggjøre strategier som utvikles og iverksettes ved hjelp av internasjonale instanser og multinasjonale firmaer med en felles målsetting om å skulle gjennomføre en nyliberalistisk utopi om et marked fri for alle restriksjoner.

Bourdieu (Ibid) hevder at en felles sosial bevegelse bestående av aksjonister, fagbevegelser og intellektuelle sammen vil kunne imøtegå storkapitalens hærer av konsulenter, jurister og eksperter. Eksperter, jurister og konsulenter som gjennom kommunikasjonsbyråer, rådgivningsagenturer og lobbyvirksomheter arbeider for den private kapitalen med ønske om størst mulig gevinst på kortest mulig tid.

Pierre Bourdieu (1999b) viser til konservative tenketanker som presenterer konservativ ideologi i ei progressiv innpakking. Tenketankene var og er faddere til politiske programmer ført ut i livet av Ronald Reagan, Margareth Thatcher, Bill Clinton, Tony Blair, Gerhard Schröder og Lionel Jospin.

Bourdieu (Ibid) beskriver den økonomiske politikken som konservativ og arkaisk. Velferdsstaten og offentlig engasjement reduseres betydelig. Tilegnede rettigheter på ulike arbeidsmarkeder, innenfor helsevesenet, innenfor utdanningssystemer og sosiale trygder blir redusert og/eller fjernet. Protester mot den mer enn tjue år gamle politikken som er basert på nyliberalistiske og neokonservative ideer der privatisering, globalisering og globaliserte konkurranseforhold er ledende honnørord, blir betegnet som gammeldagse holdninger og postkommunistisk, til dels reaksjonær politikk.

Bourdieu (Ibid) oppfordrer engasjerte intellektuelle til å utfordre alle former for tomt internasjonaliseringssnakke som skader forholdet mellom kjønnene og etterlater borgerne forsvarsløse mot globale og multinasjonale markedskrefter. Innholdet må være å fremme en alternativ internasjonalisme med en annen dagsorden der verdens miljøproblemer, forbruket av uerstattelige naturressurser, gjeldssletting og fjerning av markedskreftenes makt over kulturproduksjonen er eksempler som vil kunne gi begrepene internasjonalisme og globalisering et innhold ut over de nyliberalistiske klisjeene. Alternative tenkebanker i nært samarbeid med ulike sosiale bevegelser vil utfordre klisjeene og fremme en alternativ dagsorden.

Bourdieu (2000) understreker at forskere og politiske aktivister må utarbeide et alternativt politisk handlingsprogram. Et handlingsprogram som overskrider nasjonale barrierer og interne nasjonale forskjeller knyttet til sosial bakgrunn, utdanning, kjønn, alder og etnisk bakgrunn. Ettersom nyliberalismens mål synes å være å skulle avvike enkeltstatene som velferdssamfunn, så blir det viktig sammen med svake grupper som ensomme mødre, eldre, etniske minoriteter og kronisk syke å utvikle felles politiske målsettinger. Felles målsettinger som utfordrer raffinerte kulturelle og symbolske undertrykkelsesmekanismer til den økonomiske makteliten og elitens kulturelle medløpere.

I en verden der politikere og utøvende myndigheter tjener storkapitalen, føler vanlige borgere større behov for selv å passe på maten de spiser, lufta de puster inn, og for reklame som tjener omgivelsene og miljøet. Flere borgere handler direkte som enkeltindivider eller gruppeorganisert mot produsentene. Borgerne protesterer mot privat storkapital som produserer forurensing eller andre problemer. Boikott kan være en virksom aktivitet. Trussel om boikott kan ofte være tilstrekkelig (Hertz 2001).

Nye aksjonsformer

Stadig flere mennesker stiller spørsmål om hvem som egentlig tjener på den kapitalistiske drømmen. Partipolitikk er ute, men ikke et tidvis brennende sosialt engasjement for menneskenes nærsamfunn og for alt som skjer utenfor nærsamfunnene. Samfunnsmessig engasjement har vist seg levedyktig, men i nye former etter som politikere og politiske partier har synliggjort mangelfull evne til å fremme samfunnsborgernes interesser fram for interessene til storselskaper og multinasjonale konsern.

Når statsdannelsene mister makt og næringslivet styrer politikere flest, så vender interessegrupper seg mot de reelle maktutøverne. Borgere og interessegrupper vender seg mot de private selskapene som småaksjonærer på årsmøtene, eller i ulike former for direkte aksjon.

Forbrukerpress er ikke noe nytt. Samvirketanken blomstret tidlig i forrige århundre. Det nye er at handlingene og produktene til multinasjonale selskaper blir synligere. Det hender stadig oftere at ulike forbruker- og konsumentgrupper slår seg sammen mot bestemte nasjonale og multinasjonale selskaper.

Forbrukerprotest resulterer tidvis i mediaomtale. Store selskaper som Shell har blitt påført stygge sår for uetisk framferd. Ett eksempel er at Shell ville senke Brent Sparplattformen i Nordsjøen. Greenpeace ødela selskapets rykte til tross for støtte til Shell fra den britiske regjeringen (Ibid). Selskaper som Nike, Gap og Disney har fått store problemer som følge av sin mediaomtalte utnyttelse av barnearbeidere i Kina, Bangladesh, Guatemala, Nicaragua og andre land. Det er blitt upopulært å kjøpe produkter fra produsenter som ikke har vilje eller evne til å handle overfor krystallklare brudd på sømmelig virksomhet.

Forbrukerpolitikk gir vanlige mennesker en sjanse til direkte innflytelse og direkte maktutøvelse; en innflytelse som basisgruppedeltakere hevder er blitt fratatt vanlige velgere. Hvor betydningsfull er den nye trenden? Blir det bare kaffekjøp fra den tredje verden og MOT på ryggen til den nye næringen som profesjonell fotball vitterlig er blitt? Blir det seriøs maktutøvelse eller

minoritetsaktivitet? Hvordan stiller norske forbrukere seg til de blodrøde Jaffaappelsinene fra okkupantmakten Israel? Blir importøren boikottet? Unngikk norske forbrukere Shellbensin som følge av miljøødeleggelsene og overgrepene i Nigeria? Kjøper norske forbrukere Levisbukser fra fabrikker som ikke tillater fagforeninger? Kjøper norske forbrukere Reebokprodukter produsert av barn? Tre av fem engelske forbrukere er beredt til å boikotte butikker ut fra etiske perspektiver. Hva sier norske forbrukere?

Verdibaserte forbrukervalg øker i den første verden. Valgene betyr noe. De store selskapene besvarer boikotttrusler og aktiv boikott i ei tid da folkevalgte ikke evner å handle etisk på vegne av sine velgere. Vellykkete og seriøse selskaper tar hensyn til den nye forbrukeraksjonismen. Middelklassen er blitt rikere de siste femten årene; en middelklasse som selv velger å aksjonere der utøvende myndigheter svikter. Ikkestatlige organisasjoner og nye pressgrupper vender seg direkte mot profilerte storselskaper og multinasjonale konsern, mer enn mot enkeltstater. Da Australia protesterte mot fransk atomvåpentesting i Stillehavsområdet i 1995, så ble en vellykket forbrukerboikott mot franske varer (vin) det egentlige svaret. Politikerprotester mot staten Frankrike førte ikke fram.

Behovet for kampanjer mot multinasjonale selskaper ble formidlet av tidligere statsråd og nåværende styreleder i Greenpeace, Lord Melchett. (Melchett 2000): *"A lot of international regulations arises out of what business will deliver - it's not politicians leading business, it's business telling the politicians what they can do. If you're campaigning for change, you have to get business to change, and then the politicians will follow."*

Maktbalansen blir understreket; en maktbalanse forbrukeraktivister og konsumentgrupper forholder seg til i ei tid da en helt ny mediaverden gjør det langt lettere å få formidlet grov utnyttelse av barn, kvinner, minoriteter og svake grupper til kjøpesterke forbrukere i den første verden. Internett blir et svært effektivt våpen overfor maktutøvere som i motsetning til politikere ikke har råd til å tenke i valgperioder, men kontinuerlig må tilfredsstille sine kunder.

Aksjeeiere, finansielle institusjoner og fond stiller krav til sine selskaper. Etske fond øker i USA og Storbritannia (Vidal 1999), og i Tyskland, Australia og Norge. Flere ledende pensjonsfond stiller krav til selskapenes holdninger med hensyn til miljø og i sosiale spørsmål. Etske fond fokuserer områder som politikere har unngått å gjøre noe med: Våpenproduksjon, kjernevåpen, genmanipulerte produkter, tobakk og undertrykkende regimer.

Stadig flere konsernledere har forstått å ta hensyn til hva aksjeeiere ønsker. På samme måte som storindustrien og næringslivet kjøper politikere for å fremme

sine saker, så kjøper miljøgrupper, menneskerettsforeninger og andre pressgrupper små aksjeposter i selskapene for å kunne øve press innenfra. Selskapene lytter til sine aksjeeiere. Det kan være vanskelig å holde en miljøfasade når aksjeeiere protesterer åpenlyst på åpne årsmøter. Det stilles i den profilerte logoalderen spørsmål på årsmøtene som lederne vanskelig kan overse: Spørsmål om ansatte blir bra behandlet, om selskapet ødelegger miljøet på konkrete steder, om selskapet støtter konkrete diktaturer, om selskapet har generell tillit?

Storkonsern og multinasjonale selskaper frykter lovgiving mindre enn forbrukerboikott fordi forbrukere beskytter sine interesser der politikere har sviktet (Hertz 2001). Forbrukeraksjoner er imidlertid bare i startfasen. Det er lettest å aksjonere mot synlige, profilerte logoselskaper som produserer forbruksvarer (Spar 1999). Selskapene er imidlertid generelt sett følsomme.

Det er likevel viktig å forstå at aksjoner i en verden med overflod av billig arbeidskraft ikke endrer moralen til grådige næringslivsledere. Et flertall av de store, seriøse selskapene er villige til å ta miljøhensyn, og noe mindre villige til å ta sosialpolitiske hensyn (Maitland 1999).

Selskaper som har vært etisk skyteskive for forbrukergrupper synes å handle for å rette opp fasaden. Nike forbedret motvillig helseskadelige arbeidsforhold i Indonesia etter åpen kritikk fra miljøvernhold. Disneykonsernet tar i ettertid hensyn til barnearbeid i Indonesia (Ibid). I motsetning til Triumph, så har Carlsberg, C&A, Heineken, Kodak, Ralph Lauren, Motorola og Philips forlatt terrorregimet i Burma; tiltak som hovedsakelig skyldes forbrukeraksjoner i mange land (Ibid).

Politikere trer gradvis tilbake og overlater handlingsplattformen til ulike forbrukergrupper. Miljøbevegelsens vekst på 1980-tallet kan tilskrives politiske partiers mangelfulle evne til å ta kostnadene ved miljøskadelig produksjon på alvor. I ettertid har miljøbevissthet blitt et allemannseie.

Mange politikere støtter forbrukergruppene, men følger ikke opp med lovgiving som utfordrer storkapitalen før forbrukerne gjennom protester og handling har formidlet sine synspunkter. Blair og Stoltenberg kan oppfordre selskaper om ikke å handle med Burma og andre land der omkostnadene blir små, men innfører ikke straff mot nasjonale og multinasjonale selskaper som bryter oppfordringene. De protesterer i liten grad mot handel med Kina, Russland og andre betydningsfulle økonomier. Forbrukerne synes å være storselskapenes eneste straffeinstans i ei tid der politikere svikter sine valgprogrammer og sine velgere.

Kamp for kulturell frihet

Pierre Bourdieu (2000d) hevder at kulturell frihet blir truet av økonomiske og kommersielle interesser, av en kremmermentalitet som sidestiller kunstverk med handelsvarer som bananer og mais. Det kulturelle feltet har gjennom århundrene tilkjempet seg en relativ uavhengighet av økonomiske interesser. Kunstmalerne slåss for 500 år siden for å få sine verker anerkjent som noe annet enn håndverk. Kunstmalerne slåss for retten til å velge farger, for selve anvendelsene av maleriene, og for selv å kunne signere sine arbeider. Maleriene skulle være noe annet og mer enn en vare. Prisfastsettelsen skulle være noe annet enn arealkostnader, pensler og maling.

Den tilkjempete friheten trues av nyliberalistiske profeter som formidler at markedskreftene vil vise seg å være en velsignelse på det kulturelle området. Det blir hevdet at et fritt marked og fri konkurranse vil dekke enhver etterspørsel og enhver smak; påstander som kan bli imøtegått ved å se på empirisk belagt mangelfull mangfoldighet innenfor film- og fjernsynsbransjen der jakten på kinopublikum og tittere får produsentene til å satse på det salgbare. Tilbudet blir ensrettet.

Kommersielle hensyn styrer tilbudet. Stikkordet er profitt. Tilbudet blir ulike versjoner av felles temaer, samtidig som produksjonsledd og distribusjonsledd fusjonerer. Resultatet blir ytterligere ensretting; ei ensretting som forsterkes av store reklamekampanjer der ungdommen og voksne lar seg forføre av Coca-Cola-kulturens økonomiske og symbolske makt. Baggypants er eksempelvis en videreutvikling av amerikanske fangedrakter.

Pierre Bourdieu (Ibid) understreker at valget ikke står mellom kulturell globalisering og ulike former for kulturell nasjonalisme. Kjente kunstnere har ofte tatt med seg sin nasjonale bagasje og videreutviklet det opprinnelige i en fremmedkulturell sammenheng. De samme anerkjente kunstnerne står for en kunstnerisk internasjonalisme som er fjern fra kulturell globalisering. Kulturell globalisering har kommersielle hensyn som en altdominerende faktor. Bourdieu betegner den kommersielle logikken som en radikal variant av laissez-faire, kjennetegnet ved samfunn som setter umiddelbar behovstilfredsstillelse i høysetet, og forvandler alt til pengemaskiner.

Kommersielle mediaselskaper skal først og fremst tjene penger på sin virksomhet. Mediaselskapene skal tilgodese sine seere, lytter og lesere, og sine annonsører og aksjeeiere.

Det blir ikke alltid lett å drive undersøkende journalistikk når annonsørene har svin på skogen. Et kjent eksempel er en dokumentarfilm som ble nektet sendt etter annonsørpress. Temaet var hormontilsatt melk. Hormontilsatt melk viser seg å kunne være kreftfremkallende. De høyprofilerte journalistene Jane Akre og Steve Wilson opplevde sensuren i et Robert Murdocheid fjernsynsselskap lokalisert til Florida. Akre og Wilson ble til slutt oppsagt. De gikk til rettssak og vant. Murdoch er kjent for å fremme sine forretningsinteresser uansett kostnad, som da han i 1994 fjernet BBC World Service fra sitt asiatiske nettverk etter at BBC hadde kritisert kinesiske ledere for drapene på Den himmelske freds plass (Hertz 2001). Murdoch er ikke alene. Disneyeide ABC stoppet en rapport som antydte at pedofile hadde vært ansatt ved en av temaparkene (Observer 20.08.2000). Eierne stopper undersøkende journalistikk som vil kunne stille selskapene i et dårlig lys. Det forekommer følgelig en utstrakt bruk av selvsensur blant journalister om ikke å belyse bestemte temaer som er følsomme for mektige annonsører (Anderson 1995).

Sensur og selvsensur er gamle nyhende. Det nye er at noen få mediaselskaper har skaffet seg enorm, globalisert makt.

Svakere regulering har gitt ti selskaper monopolsituasjon over store deler av verden. Aidan Whillee som er generalsekretær for den internasjonale journalistføderasjonen, hevder at det er stor fare for ytterligere ensretting (Reuters 11.01.2000).

Monopoliseringen er farlig fordi forbrukere ikke vil være i stand til å overvåke nyhetsprodusentene på samme måte som de kan overvåke andre produkter. Selve demokratiet vil være i fare uten en ekstern og uavhengig maktinstans. Motgående informasjon og desinformasjon fra storkapitalen fokuserer behovet for pålitelige kilder: Hvem skal samfunnsborgerne tro på? Hvilke spørsmål er vesentlige?

Uten en fri presse vil nyheter bli gjemt bort. Vanlige forbrukere vil lettere kunne misledes i en verden der det stadig blir vanskeligere å kontrollere private selskaper. Det vil bli ytterligere problematisk å finne ut hvor du skal hente inn pålitelig informasjon (Hertz 2001). Forbrukerinnflytelse er avhengig av mediadekning. Problemer som ikke blir dekket av media, forblir skjult for offentligheten (Morris 1996).

Med unntak av kampanjen mot apartheidregimet i Sør-Afrika, så har få forbrukerkampanjer seiret fullstendig. Regnskogproblemet eksisterer fremdeles. Det samme gjør frakt av levende dyr, barnearbeid, manglende arbeiderrettigheter i den første, andre og tredje verden. Problematikken knyttet

til genmanipulert mat er fremdeles uavklart. Galna kosjukan har vært inne og ute av media. (Hvem sier at svensk er et stygt språk?) Galna kosjukan er der uansett.

Multinasjonale og nasjonale selskaper ansetter journalister og mediafolk som skal fremme selskapenes positive sider. Det forventes at ansatte skal dekke over selskapenes negative sider. Ethiske handlingskoder (Maitland 1999) er blitt vanlig blant seriøse firmaer. Ethiske handlingskoder blir i mange tilfeller ikke mer verdt enn papiret som de se skrevet på (Institute of Business Ethics 1998).

Påliteligheten blir påvirket av at mer enn 80 prosent av selskapene ikke foretok uavhengige evalueringer (KPMG 1999). Private selskaper øker sine økonomiske tilskudd til ulike forskningsinstitusjoner. De økonomiske tilskuddene blir tidvis et problem med hensyn til avhengighet, nøytralitet og objektivitet i forhold til selskapene som betaler for gildet. Mange universiteter, flere forskningssentra og en god del forbrukerorganisasjoner blir sponset av storkapitalen; et faktum som reiser relevante spørsmål rettet mot nøytraliteten og om tilliten blant forbrukere.

Mange borgere kan i våre dager formidle informasjon til andre via sin egen webside. Borgere har opprettet antiwebsider som formidler kritisk informasjon om virksomheten til mange kjente multinasjonale selskaper. Leseren vil finne informasjon ved å klikke Corporate Watch på www.corporatewatch.org. Flere selskaper har begynt å kjøpe opp sine antiwebsider, men lykkes likevel sjelden i å få stanset opposisjonen. Antiwebsidene inviterer ansatte og andre utenfor ledelsen til å formidle sine synspunkter (Hertz 2001).

Internett gir selskaper og forbrukere muligheter til å fremme hva de ønsker å formidle. Det blir en billig måte å formidle informasjon om mulig eller forestående boikott, eller å få mennesker til å skrive klagebrev til nasjonale og multinasjonale selskaper. Kritiske spørsmål om menneskerettigheter, firmakodeks og miljø oppfordrer ledere til handling. Slagordet om at forbrukerne alltid har rett vil kunne få et reelt innhold dersom viktige og riktige spørsmål blir stilt til de rette lederne. Lokale butikkbesøk med lokal mediadekning kan vekke oppsikt i hovedkvarterer som ligger langt unna. "Hjelper Deg" i TV2 og "Forbrukerinspektørene" (FBI) i NRK har en betydelig gjennomslagskraft.

Den i utgangspunktet rimelig demokratiske og likhetsbaserte internettaktiviteten synes i økende grad å bli styrt av storkapitalen og andre kommersielle interesser. Aktiviteten er likevel stadig voksende. E-postsendinger sprer viktig informasjon ut over alle grenser (Guardian 27.08.1998). Internett formidler en masse tøv i tillegg til mye relevant informasjon. Internett har blitt misbrukt av pressgrupper som Greenpeace og Friends of the Earth gjennom å skape unødvendig forbrukerangst (Summers 1995). Internett synes også å kunne ødelegge mulige

aksjoner etter som kampanjer rettet mot politikere eller selskaper ofte drukner i generell informasjon.

Forbrukerpress krever avklarte spørsmål

om hva som skal bli fokusert

om hva som motiverer til handling, og

om hvilke interesser den konkrete saken tjener.

Er forbrukere generelt mer etisk bevisst enn næringslivsledere? Er det slik at etisk oppmerksomhet og etisk handling fremmes av at handlinger og oppmerksomhet tjener aktørenes egne interesser?

Det som tjener ei bestemt gruppe, trenger ikke være interessant for mennesker flest. Flere etiske shoppingdeltakere kjøpte etisk korrekt mat fordi de trodde maten var bedre testet (Morris 1996). Miljøbevissthet styrer ikke alle valg for mennesker flest.

Forbrukeraktivister informerer ofte ut fra et svart-hvittperspektiv: De må for å få mediadekning tidvis fokusere synsvinkler som framprovoserer handling hos forbrukere generelt. Flere etiske problemer kan imidlertid ha ulik effekt. Vil eksempelvis barnearbeid være galt for samtlige barn, alle steder og uansett alder? Boikottaksjoner vil eksempelvis kunne tvinge barnearbeid mer under jorda og forverre forholdene for barna som blir utnyttet (Anti-Slavery International 1996). Rettssaker og individuelle protester synes tidvis å lykkes bedre enn politiske organisasjoner.

Forbrukeraktivisme knyttes til representative grupper; grupper som må være oppmerksomme på statsborgerlige rettigheter. I et framtidig deregulert marked vil politikere i større grad bli tilskuere uten handlingsevne, mens forbrukergrupper framstår som betydningsfulle handlingsaktører.

Forbrukergruppene vil være avhengige av korrekt bakgrunnsinformasjon og av lovregulerte demokratiske rettigheter; rettigheter som synes truet av monopoliseringstakten der de multinasjonale selskapene øker sin makt på bekostning av enkeltnasjoner og folkevalgte organer.

Forbrukerpress har i likhet med storkapitalen og multinasjonale selskaper ikke et demokratisk valgmandat; et faktum som gjør det lettere for de stadig voksende selskapene å motstå press. Selskapene kan fortsatt bruke sine politiske søskenbarn til å befeste sine perspektiver og tvinge gjennom sine synsvinkler. Problematikken skulle ut fra et demokratisk perspektiv tilsi strengere politisk

lovgiving, flere reguleringer og formalpolitisk handling. Forbrukerlovgivingen er generelt sett ikke imponerende i den første, i den andre eller i den tredje verden (Hertz 2001).

En del virkelig rike aksjeeiere skattelegger seg selv gjennom filantropisk virksomhet, samtidig som regjeringer verden over møter økt motstand fra de samme personene. Aksjeeierne arbeider aktivt mot selskapsskatt og individuell skattelegging av selskapenes ansatte (Ibid).

Storkapitalen som politisk aktør

Innflytelsesrike næringslivsledere blir mer aktive i den generelle samfunnsdebatten og innenfor politikk. Mediakongen Ted Turner var et lysende eksempel. Ledere av multinasjonale selskaper framstår som ikkevalgte statsmenn. Flere kjente næringslivsledere protesterte mot opprustingen under Bill Clinton (San Francisco Examiner 30.01.1999) og for fagforeningsrettigheter i Kina (Emerson 2000). Selvutnevnte politiske ledere lykkes og mislykkes, men var aktører i problemområder som Midtøstenkonflikten, Nordirlandskonflikten og konflikten mellom Kina og Taiwan. Forretningsmenn overtar der politikere tidligere rådde grunnen alene. Næringslivsledere entrer den utenrikspolitiske scenen, men har ligget noe lavere i terrenget siden 11. september 2001.

HIV-Aidsmedisinen produsert av multinasjonale selskaper er ekstrem dyr. 40 prosent av de ansatte i gruveindustrien i Sør-Afrika blir smittet samtidig som arbeidsforholdene og sosiale forhold er elendige. Mange har tuberkulose. Generasjoner synes å gå tapt. Multinasjonale selskaper gir ut fra uttalt egeninteresse sine arbeidere nødvendig medisin når helsa svikter. Begrunnelsen er at aidssyke koster gruveindustrien store penger i fravær fra arbeidet.

Multinasjonale og nasjonale storselskaper viser et annerledes, tillitsfullt og omsorgsrelatert ansikt med innsats på områder som tidligere har vært tillagt offentlige myndigheter (Hertz 2001). Shell hadde i 1999 ansatt flere utviklingsmedarbeidere i Nigeria enn myndighetene (Brown 2000). Selskapet har tydeligvis lært av tidligere overgrep og erkjent at ustabile forhold koster penger. Usikkerhet og fattigdom skaper ikke gode forretningsbetingelser på lang sikt. Bærekraftige selskaper trenger bærekraftige samfunn (Bennet 2000). På kort sikt kan et selskap overse samfunnet. Samfunn som bryter sammen blir imidlertid svært kostbare for bedriftene. Egeninteresser tilsier aktivitet ut over produksjon og salg. Det er de samme multinasjonale og nasjonale selskapene som har presset regjeringer til ikke å skulle betale selskapsskatt. Selskapene har presset regjeringer for å oppnå bedret infrastruktur og andre privilegier. Det er

de samme som på et tidligere tidspunkt ikke har tatt hensyn til miljøet og sosiale forhold,

Mangelfull politisk evne fra politikere gir næringslivsledere en gylden sjanse. Selskapene kan vinne respekt gjennom å markedsføre sitt sosiale og sitt miljømessige ansvar. Ulike selskaper kjøper teknologisk utstyr til skoler; utstyr som markedsfører bedriftene. Mange kjente multinasjonale selskaper markedsfører seg gjennom skoledonasjoner og utdanningsprogrammer, eller ved hjelp av en sosial plattform. British Gas samarbeider fra 1999 med organisasjonen "Help the Aged" for å forebygge dødsfall relatert til strenge engelske vintermåned. Selskapene fremmer et bilde av en organisasjon som tar ansvar ut over varene eller tjenestene som de selger. Storkapitalen tar et synlig sosialt ansvar og mottar ros. Rosen er noe ufortjent i følge kritikere, etter som de samme selskapene fravelger å betale skatt. Det kan være betimelig å spørre hva som driver økonomiske mennesker til veldedighet?

Ansatte er vanlige borgere og forbrukere. De best kvalifiserte velger med omhu hvem de ønsker å arbeide for. Ansatte foretrekker i følge undersøkelser å arbeide for selskaper som har skaffet seg og opprettholdt et godt rykte (<http://www.walkerinfo.com>). Selskaper som arbeider for å gjøre verden bedre, oppnår et bedre rykte og selger vesentlig bedre (Direct Marketing 2000).

Det kan se ut som om storselskapene i oppgangstider kan dirigere seg inn i en vinn-vinnsituasjon med større muligheter til å styre utviklingen enn nasjonale regjeringer. Storselskapene blir belønnet ettersom forbrukere identifiserer seg med selskaper som gjør noe bra for ulike nærsamfunn. Flere oljeselskaper og kjemiske industriselskaper forholder seg til Kyotoavtalen til tross for at USA ikke ser seg tjent med å undertegne avtalen (Aftenposten 16.07.2001, Dagsavisen 17.07.2001). Multinasjonale selskaper påtar seg sosialt ansvar for mennesker og miljø samtidig som president George W. Bush tilbakebetaler sin valgkampgjeld til forurensende amerikansk oljeindustri, til våpenprodusenter og skjermet rustingsindustri.

Den kjente engelske Guardianjournalisten George Manbiot (2001) skriver at "George Bush har ikke lagt skjul på hva som er hans viktigste mål som president: Å belønne alle selskapene som understøttet valgkampens hans. Oljeindustrien har fått det arktiske villmarksreservatet og stans i tiltak mot klimaendringer. Tobakksindustrien har blitt lovet en slutt på alle føderale rettssaker på vegne av røykeofre. Gruveindustrien har fått et løfte om å fjerne lovene som begrenser mengden av arsén i drikkevann. Men hva gir du en industri som har alt? Som allerede får 200 milliarder dollar fra amerikanske skattebetalere? Du gir USAs våpenprodusenter det de ønsker mest av alt. Du gir dem krig.

Med dette for øye har Bush, under påskudd av nasjonal sikkerhet, tenkt å gjenskape fiendskapen og mistenksomheten som var så lukrativ fram til de katastrofale hendelsene i 1989. Han tar sikte på å vrake ABM-avtalen, noe som vil forstyrre verdens kjernefysiske likevekt. Han er fast bestemt på å utvide NATO til hele Russlands vestgrense, noe som vil få den gamle, syke, men farlige bjørnen til å føle seg mer truet enn på ti år. Men krigsindustrien trenger også en konflikt nå, og USAs øyne falt til slutt på Colombia"

Aftenposten skriver i en leder om kretsen rundt den nye lederen for verdens eneste supermakt (08.08.2001:7):

"De kalde krigere.

For USAs allierte er det spesielt viktig hvem presidenten utpeker til nøkkelstillingene i landets diplomati. At George W. Bush leder en administrasjon som henter sterk støtte, og viktige innenrikspolitiske medarbeidere, fra det republikanske partis høyrefløy, er vel kjent. Når han går langt i å følge den samme linje for utenrikspolitikken, er det skuffende. Til stillingen som FN-ambassadør - og medlem av presidentens kabinett - har han valgt en av hovedfigurene i "Contras-skandalen" på 1980-tallet, John D. Negroponte.

Han var USAs ambassadør i Honduras i Ronald Reagans presidentperiode og involvert i forsøkene for å styrke "Contras" for å velte et venstreregime og "frigjøre" Nicaragua. Det skjedde til dels på tvers av Kongressen i Washington, og ofte med stor toleranse for brudd på menneskerettighetene. En av dem som den gang ble tatt for å ha løyet overfor Kongressen, Elliot Abrams, sitter nå som rådgiver i Det hvite hus.

For samarbeidet mellom USA og Europa, og mellom amerikanerne og den øvrige verden, er det meget uheldig at president Bush går inn for slike utnevnelser. De gjenspeiler de mest konservative amerikaneres negative holdning til FN, der USA ennå ikke har begynt med de lovede nedbetalinger av gjeld som ifølge FN er på 1.7 milliarder dollar - over 15 milliarder kroner.

USA er allerede kastet fra FNs menneskerettighetskommisjon, og risikerer nå å bli satt mer og mer på sidelinjen i FN. Det vil være et tilbakeslag også for USAs venner og partnere."

Hvordan "krigen" mot internasjonal terrorisme etter 11. september 2001 har blitt styrt av amerikanske kapitalinteresser generelt, og av en skjermet amerikansk våpen- og rustningsindustri, har blitt dokumentert av mange de siste årene.

Sivile og synlige storselskaper blir i motsetning til skjermet våpen- og rustningsindustri, tvunget av forbrukerpress til et engasjement mot urettferdighet. Flere multinasjonale selskaper ser seg derfor tjent med å styrke demokratiske krefter i stater der menneskerettigheter brytes. Næringslivsledere synes å kunne gjøre mer enn politikere. De kan handle direkte uten byråkratiske prosedyrer (Hertz 2001). Storkapitalen og næringslivet har handlingsmuligheter. Politikere opptrer i våre dager som næringslivets salgsmenn. Valgte myndigheter samhandler tett med næringslivet, og næringslivet med politikere. Valgte myndigheter synes å gi opp ansvarsområder som bare delvis blir overtatt av næringslivet. Velgernes forventninger til politikere minsker, og flere velgere holder seg borte fra stemmelokalene.

Menneskesynet til det nye høyre

Historien til multinasjonale selskaper har vært og er forsiktig uttrykt grumset med hensyn til menneskerettigheter. Det har vært og er et utstrakt samarbeid med undertrykkende diktaturstater der merverdiene etter at selskapene har sikret seg storprofitten, svært ofte har gått til diktatoren og diktatorens nære venner. Kritikere stiller spørsmål om rimeligheten i at multinasjonale selskaper som historisk sett har brydd seg lite om menneskerettigheter, i våre dager synes å skulle bli forbrukernes allierte i jakten på utvikling mot demokrati? Like mange stiller spørsmål om menneskeheten står overfor et maktmonster forbrukere og velgere ikke vil kunne gjøre noe med? Vil en stadig mer monopolisert storkapital forme sitt eget ensrettete verdenssamfunn? Mange stiller spørsmål om det er bra at multinasjonale selskaper forestår velferd til noen få samtidig som de gjennom sine skattekrav fratar regjeringer mulighetene til å gjøre det samme? Teknologisk skoleutstyr har redusert verdi i samfunn uten velutdannete lærere. Multinasjonale selskaper fratar lokale myndigheter incentiv til å handle.

Storkapitalen vil kunne misbruke sin makt, skade nærmiljøer og storsamfunn gjennom å dra til nye land der profitten blir større. Det sentrale spørsmålet synes å bli hvem som skal holde selskapene ansvarlige når noe går galt (Hertz 2001)? Hva skjer med internasjonale organisasjoner som De forente nasjoner (FN) når Ted Turner betaler deler av den enorme gjelden USA skylder det internasjonale samfunnet (Glass 1998)? Hva med framtidig avhengighetsforhold? Hvem styrer hvem etter ei stund?

Politikere som feiler vil sjelden bli gjenvalgt. Næringslivsledere som blir tvunget til å gå, blir belønnet med fallskjerm. Markedet kan ikke sikre at multinasjonale selskaper alltid vil handle i beste mening. Menneskene synes å være avhengige av lovgivende og lovregulerende politikere. Hva så i ei tid der

politikere svikter sine velgere? Ønsker menneskene en verden som er avhengig av et veldedig næringsliv (Public Administration Review 1996)? Profitt vil alltid være viktigst når private selskaper overtar offentlige oppgaver. Ikke trygghet. Ikke ansvar for alle medborgere uansett lodd i livet.

Det var politikere som i 1929 tok ansvar etter fallittboet til Det Gamle Høyre. Det var politikere som bygde velferdsstatene i Europa før og etter andre verdenskrig. Sosial og miljømessig utvikling vil aldri være de multinasjonale selskapenes viktigste oppgave. Næringslivet er ikke forpliktet til å handle ut fra borgerlige rettigheter. De ekskluderte, de gamle, syke, funksjonshemmete, enslige, minoriteter og andre mennesker uten forbrukermakt synes å bli de store taperne.

Flere selvmord blant ansatte i japanske storselskaper kan skyldes at det forventete, tradisjonelle selskapsnettverket har blitt vesentlig redusert som følge av finanskrisa i landet (Fuyuno 2000).

Årene etter Murens fall har vært en enestående oppgangsperiode. Hva vil skje når nedgangstidene kommer? Vil selskapene bli sosialt kjøpekraftige når kostnadskutt blir nødvendige?

Skoler ut over USA og Storbritannia har vendt seg til private sponsorer; sponsorer som har svært ulike føringer for å yte støtte. Hva skjer når etiske kjøreregler kolliderer med profittmulighetene? Hva med innholdsstyring som når en amerikansk high school-gutt blir utvist fra skolen fordi han på Cokedagen bærer ei t-skjorte med logoen til Pepsi (Klein 2000)? Hva med innholdsstyringen i undervisningsprogrammer produsert av Microsoft?

Ledere i multinasjonale og nasjonale selskaper er i siste instans avhengige av sine aksjeeiere. Det handler om eiere som nesten alltid setter profitt foran rettferdighet, likhet og moral. Skjerpet konkurranse og nedgangstider vil kunne påvirke de sosialt engasjerte selskapene som finnes. Profitttankene styrer nasjonale og multinasjonale selskaper slik profitt styrte tyske selskaper som AEG, BMW, Daimler-Benz, Deutsche Bank, Knorr, Siemens og Volkswagen; selskaper som lenge har unngått å betale krigserstatninger. Dette er selskaper som beriket seg gjennom å utnyttet krigsfanger og konsentrasjonsleirfanger forut for og under andre verdenskrig.

Oppsummering om ensretting og konformitet

Det tok en del år etter Murens fall i 1989 før vanlige mennesker begynte å protestere mot det nye, enhetlige, langt på vei avideologiserte perspektivet. Det tok noen år å skue negative konsekvenser av globaliseringsprosessen.

De velbeslåtte og middelklassen opplevde flere gode år med et jevnt stigende aksjemarked og et relativt rimelig rentenivå. Middelklassen tilbrakte timer foran fjernsynsskjermer som i begrenset grad formidler grimmere sider ved økonomisk ensretting og annonserende storkapital.

Aksjonister og demonstranter fra Gøteborg, Salzburg og Genova (Aftenposten 20.07.2001) får i svært begrenset grad anledning til å belyse sine argumenter på skjermen. I Gøteborg ble en politidrept demonstrant og noen få steinkastende ungdommer i kamp mot politimenn til hest grundig dekket nyhetsstoff. Da ankermannen på BBC World Service spurte om demonstrantene fra Gøteborg hadde et budskap, så svarte den tilstedeværende journalisten at budskapet var svært vanskelig å forstå. Kritikere spør seg om en slik mediadekning er tilfeldig?

Samtlige riksdekkende fjernsynsselskaper i USA nektet i følge Wall Street Journal å sende "Kjøpefri-dag-reklame" begrunnet med at budskapet var uforenlig med den økonomiske politikken (Hertz 2001). Storkapitalen har all grunn til å smile. Storkapitalens fjernsynstalsmenn formidler sitt rimelig ensrettete budskap til fjernsynsapparat i Bhutan, Mexico City, Torino, San Sebastian og til indianerstammer i Borneo; til indianerstammer som bekjemper nedhoggingen av regnskogen som de trenger for å leve, og som ikke blir forstått i sine egne regjeringskontorer der regjeringsmedlemmer besitter betydelige aksjeposter i de multinasjonale trelastselskapene som forestår nedhoggingen.

Arven fra Margaret Thatcher, Ronald Reagan og Augusto Pinochet Ugarte har formet en verden der nasjonale og multinasjonale konsern overtar statlige og kommunale oppgaver. Forretningsmenn av begge kjønn og pengeflyttere har tilegnet seg mer økonomisk og politisk makt enn valgte politikere i en samtid preget av markedstankegods. Det Nye Høyre benytter anledningen til å predike "the Gospel of hyperglobalism". Det Nye Høyre messer om den nye globaliserte enheten i en verden dominert av og formet av store nasjonale og multinasjonale private selskaper.

Thatcher, Reagan, Pinochet og medsammensvorne introduserte en varebasert, enhetlig og standardisert form for kapitalisme der makten med økende tempo ble og blir overført fra valgte politikere til store multinasjonale selskap, markedsført på samme måte over store deler av verden. Innholdet kan beskrives som la-det-skure-økonomi basert på frihandel uten grenser, forbrukerperspektiv og kapitalmakt. Vanlige mennesker blir forstått som forbrukere. Varer blir som et resultat av monopoliseringsprosessen styrt av stadig færre og større selskaper.

Utviklingen fører til opprettelse av dominerende kjeder som vil kunne tilveiebringe et stadig mer begrenset og et stadig mer standardisert vareutvalg.

Politiske partier forholder seg til realitetene og markedsfører sine standardiserte politiske salgsvarer i samsvar med globaliseringen. Nyliberalistiske ideer styrer stadig større deler av verden. Velgerne blir konsumenter. De blir i følge Jean Baudrillard (1991) "svarte hull" som kjøper tilbudte varer innenfor et varesamfunn som forandrer seg kontinuerlig, men samtidig i retning av større konformitet.

Motorisert av en politikk kjennetegnet ved privatisering, deregulering og frihandel, betydelig oljet av ny kommunikasjonsteknologi, så har store nasjonale og multinasjonale private selskaper gjennom sammenslutninger og oppkjøp blitt enorme økonomiske giganter med betydningsfull og avgjørende politisk makt. Anderson og Cavanagh (1999) formidler at 51 av de 100 største økonomiene i verden er private selskaper. 49 er nasjoner. Multinasjonale selskaper kontrollerer omtrent tjue prosent av verdens tilganger. Tilgangene til IBM, BP og General Electric overgår økonomiske muligheter til samtlige mindre nasjoner i verden. Stadig større multinasjonale selskaper fusjonerer i et stadig økende tempo uten at regjeringer synes å reagere nevneverdig. Multinasjonale selskaper blir monopoler med stigende økonomisk og økt politisk makt. Det Nye Høyre har åpen markedstilgang som sin viktigste målsetting. Målsettingen er viktigere enn andre politiske og alle sosiale hensyn. Rikdommene strømmer imidlertid ikke nedover i systemet (Hutton & Giddens 2000), slik Mammons ideologiske presteskap innenfor IMF og WTO hadde forventet.

Multinasjonale selskaper kontrollerer stadig nye områder av menneskenes liv samtidig som stadig flere regjeringer blir avhengige av de samme selskapene. Multinasjonale og nasjonale selskaper sitter ved rattet, mens regjeringer som utøvende myndigheter får anledning til å tilpasse nye lovverk i samsvar med ønskene til stadig færre sjåførere; sjåførere som truer med å forlate landet dersom skatte- og avgiftsnivået skulle være bedre på andre siden av mindre og mindre betydningsfulle grenser.

De største multinasjonale selskapene betaler svært lite skatt. Det viste seg i Norge mulig for politikere å skape et skattesystem der det ser ut som om nullskatteyttere betaler skatt. Tiltaket er et ektefødt politisk barn av nyliberalismen. Tiltaket er tilpasset en historisk fase der politikere som bekjenner seg til ulike politiske farger, ser det som sin hovedoppgave å skape plattformer for et voksende næringsliv der offentlige tjenester og utbygd infrastruktur skal tjene frihandel og forretningsvirksomhet til lavest mulig kostnad. Bjarne Håkon Hanssen fikk som landbruksminister skarpe reaksjoner fra norsk presse da han som forbruker og som statsråd på vegne av forbrukerne

protesterte mot prisene i Rimikjeden. Pressen synes å forvente at politikere skal tjene næringslivet.

Det kan bli reist betimelige spørsmål om hva som skjer med menneskerettigheter til vanlige mennesker, med sosiale sikkerhetsnettverk, med likestillingsspørsmål, sikkerhetspolitikk, faglige og sosiale rettigheter i en tidsepoke der strømmen av pengeoverføringer til fordel for de mest velstående er striere enn noen gang tidligere, og der den elektriske strømmen til norske forbrukere blir tilpasset et dyrere nordisk marked med langt dårligere naturforutsetninger for billig strømkraft. Gapet har aldri vært større mellom de som har, og de som ikke har. De rikeste rike øker sine rikdommer som aldri tidligere, samtidig som de fattigste innbyggerne i rike land blir offer for nyliberalistisk tankegods. Vestlige sosialdemokrater snakker i våre dager mer om å skape velstand, fram for å snakke om velstandsfordeling (Hertz 2001).

Potensielle velgere oppdager en ny type politikere. Dagens politikere er ekstremt følsomme overfor dyrt betalte lobbyister; lobbyister som i Norge har sikret rederiene nullskatt. Velgere registrerer at valgte politikere ikke synes å lytte med tilsvarende følsomhet til den protesterende regnbuealliansen eller hva vanlige borgere ønsker å formidle. Regnbuealliansen refererer til vanlige husmødre, lærere, sosialarbeidere, medlemmer av kristne ungdomsorganisasjoner, til tredje-verden-entusiaster, ulike humanitære og religiøse organisasjoner, støttegrupper for funksjonshemmete, støttegrupper for enslige mødre og sosialt stigmatiserte personer, menneskerettighetsorganisasjoner, fredsgrupper, miljøvernaktivister, dyrevernsorganisasjoner, forskjellige forbrukerbevegelser, vegetarianere og en sammensatt politisk venstreside.

Veteranene som protesterte mot Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) i Praha, september 2000, og i Seattle og i Melbourne, oppfordret aktivister og aksjonister fra Regnbuealliansen til fredelig, men aktiv og kontinuerlig handling forut for møtet i Gøteborg mellom Bush og topplederne i EU i juni 2001, foran møtet i World Economic Forum 1. juli 2001 i Salzburg og foran G8-møtet i Genova. Protestantene mot globaliseringsprosessen inkluderte husmødre, skolelærere, studenter, forretningsmenn, landsbybefolkning og byboere. Det dreier seg om mennesker med mistillit til politikere influert av og styrt av det økonomiske tankegodset til Det Nye Høyre. En student var tydelig: "De (politikerne) er tilhengere av en la-det-skure-politikk som gjør de samme politikerne uegnet til å styre. De blir ikke i stand til å gjøre noe med viktige samfunnsproblemer."

Samfunnsborgere vender seg i mindre grad til politikere for å få løst sine problemer. En felles omfavnelse av frihandel gjør historisk sett forskjellige partier like. Partiene blir så like at mediatekke og tryneeffekt blir viktige

elementer i kampen om velgere som gidder å stemme (Demokraten 13.07.2001). Velgere opplever at de "kjøper ulike varer" fra valg til valg. Ungdommen flykter fra politiske ungdomspartier. En basisgruppedeltaker hevdet at "Du skal etter min mening være politiker eller forretningsmann for ikke å forstå hva som ligger til grunn for flukten." Økonomer blir i følge meningsmålinger mer respektert enn folkevalgte politikere. Økonomisk markedsdeltakelse erstatter politisk aktivitet.

Globaliseringsmotstandere ser på den økonomiske og politiske ensrettingen som risikabel. Ensrettingen oppfattes som for risikabel i forhold til en fortsatt demokratisk utvikling, eller mer jordnært: Ensrettingen er risikabel for miljøet, for maten som vi spiser. Ensrettingen er risikabel for opprettholdelse av ulike sosiale rettigheter. Globaliseringsmotstandere representerer samtidig en protest mot det narsissistiske mennesket som vokser fram, samt en protest mot det høyrreradikale synspunktet til Margaret Thatcher om at sosiale samfunn ikke eksisterer.

Motstanderne protesterer mot globaliseringen til tross for enorme politi- og militæroppbud. Motstanderne protesterer som forbrukere i nærmiljøene og sprer kunnskap via internett. Næringsliv og politikere blir vurdert og bedømt ut fra sine handlinger. Den franske bonden som kjempet i retten mot McDonalds, José Bové, og subcommandante Marcos fra Mexico som kjemper mot NAFTA, har begge blitt ikoner i kampen mot frihandelens ensretting. De er blitt ikoner i kampen mot en globaliseringspolitikk vanlige borgere i den første verden neppe skuer tydelig i økonomiske oppgangstider.

Hovedproblemet er i følge Noreena Hertz (2001) at storselskapene mangler et ris bak speilet. Hvem skal kontrollere de nye makthaverne når politikerne mangler potens? Samfunnsborgere protesterer mot den ensrettete frihandelspolitikken styrt av et overmektig privat næringsliv i et spill der de mektige er forutbestemt til å bli mektigere, og der noen mindre mektige vil kunne lykkes inntil de blir kjøpt opp.

Motstanderne er mangetydig og mangfoldig sammensatt. Regnbuealliansen er uten medlemskap (Dryzet 1999). Bevegelsen er ung og svært effektiv til tross for enorm økning i massive politioppbud hver gang presteskapet møtes. Globaliseringsmotstandere kriminaliseres. I Gøteborg synes myndighetene i følge professor Thomas Mathisen å ha fått fullstendig definisjonsmakt. Politisk motstand omdefineres til kriminalitet. Politivitnemål vurderes ikke som partsinnlegg (Klassekampen 17.08.2001). Den folkelige motstanden øker i en verden med én dominerende ideologi som selges på linje med andre varer, og med USA som dominerende imperium. Media blir svært viktige for å kunne

synliggjøre protestene; protester som blir møtt av fantasifulle politi- og militær oppbud styrt av valgte makthavere.

Galna kosjukan synliggjør mangelfull samfunnsstyring og manglende etikk hos selskaper og politikere som har tjent penger og velgeroppklutning på galskapen. Genmodifisert mat møter motstand og en imponerende forbrukeropposisjon; en opposisjon som i andre viktige spørsmål vil kunne stå på hver sin side. Protestbevegelsene gir makt til mennesker som er blitt fratatt andre muligheter til politisk innflytelse. Den gir makt til mennesker som har mistet tilliten til ansvarsfraskrivende politikere, og som handler direkte i forhold til de nye, ikkevalgte makthaverne (op.cit.).

De mest aktive globaliseringsmotstanderne er mektige fordi de er sammensatt av forskjellige grupper med en dagsaktuell, felles målsetting som synliggjør makthavernes mangelfulle legitimitet. Det handler om protestmakt der noen få protesterer på vegne av mange; en risiko regnbuealliansen til enhver tid og forut for enhver aksjon bør diskutere: Det blir viktig å handle slik at den tause, folkelige majoriteten ikke påføres minoritetsinteresser. Regnbuealliansen skal fremme saker som forstyrrer den offisielle ensrettingen; saker som får politikere til å agere, som får demokratidebatten på banen, og som synliggjør reelle maktstrukturer (Ibid).

Historisk tilbakeblikk og framtidsblikk

Historien forteller at aksjonister kan påvirke etablerte maktstrukturer. Ledere er følsomme for protester ettersom nasjonale og multinasjonale selskaper trenger støtte fra forbrukerne. USA opplevde at politiske ledere på ulike nivåer favoriserte storkapitalen og ødela gode tider for jordbruket etter den amerikanske borgerkrigen. Det var utstrakt korrupsjon og gangsterverdelte i byene. Vanlige borgere engasjerte seg derfor i interessegrupper utenfor de tradisjonelle partiene, og lokale partiledere fikk maktgrunnlaget redusert (Thompson 1979). Stemme protester og forbrukerpress grunnla den amerikanske progressive bevegelsen. The Progressive Party fikk 25 prosent av stemmene i 1912, og næringslivet ble regulert i årene som fulgte.

Den europeiske miljøbevegelsen startet på slutten av 1950-tallet som en reaksjon mot atomvåpen og kjernekraftindustri; en miljøbevegelse som på 1970-tallet sloss mot politisk og industriell forurengning. Miljøbevegelsen var stor på 1980-tallet (Dalton 1994). Erklærte målsettinger ble formidlet og innfridd gjennom direkte aksjon og mediadekte protester. De etablerte partiene måtte gi etter for utenomparlamentarisk press og ta hensyn til utbredte oppfatninger. Grønne

politiske partier ble dannet. De grønne partiene bryter ned den tradisjonelle venstre-høyretenkingen.

Felles for forbrukerbevegelsene er mangel på felles ledelse og mangel på felles mål. Ulike grupper fokuserer sine spørsmål. Gruppene samarbeider om konkrete protestaksjoner. Forbrukerorganisasjoner boikotter varer som er basert på dyretesting. Forbrukerorganisasjoner boikotter forurensningsgriser; de boikotter atomvåpentesting, ozonødeleggere og industri som fører til global oppvarming.

Sammenligningen mellom den amerikanske progressive bevegelsen og europeiske miljøorganisasjoner er slående. Begge formidler en gjensidig mistro til storkapitalen, motstand mot tradisjonell politikk og politikere, motstand mot tradisjonell klassetenking og motstand mot tradisjonelle økonomiske debatter. De fremmer spørsmål om livskvalitet og viser vilje til å protestere ved hjelp av direkte politiske og økonomiske virkemidler (Ibid).

Vil protestene bli hørt?

Sosial rettferdighet synes igjen å bli aktuell politisk agenda. Det er nok å vise til kritiske innvendinger mot Tony Blairs forståelse av en sosialdemokratisk tredje vei. Påstanden om betydningen av sosial rettferdighet blir bekreftet av aktuell avvisning av nyliberalismen til Thatcher blant ledende konservative i Storbritannia og et partiledervalg med seier til kandidaten som markedsførte medføhlende konservatisme.

Det gjenstår imidlertid å se om den politiske retorikken vil bli gitt et bærekraftig innhold i ei tid der myndigheter tillater enorme sammenslutninger av multinasjonale selskaper, og der regulerende antitrustmyndigheter i USA fikk sine budsjetter vesentlig redusert allerede under president Clinton, samtidig som president Bush åpent gikk til valg til fordel for storkapitalens reguleringsfiendtlige perspektiv.

Internasjonal lovregulering glimrer med sitt fravær. Det finnes ingen internasjonal miljøorganisasjon tilsvarende storkapitalens WTO; heller ingen bindende etisk lovregulering. USA har fått en utøvende myndighet som avviser Kyotoavtalen, og som avviser reguleringsbestemmelser knyttet til håndvåpen. EU ratifiserte ikke sitt sosiale program; et program som skulle sikre akseptable leveforhold og arbeidsforhold for utsatte grupper.

Det er viktig å være oppmerksom på at valgte politikere vil kunne ha interesse av å opprettholde status quo. Politikerne er som valgte representanter i stor grad

avhengig av nasjonale og multinasjonale makthavere for å kunne iverksette noen av sine løfter, og for å kunne bli valgt (Hertz 2001).

Forbrukere vil neppe støtte et system som ensidig dreier seg om økonomisk vekst og privat kapitalflyt av penger. Politikere bør etter min vurdering kjenne sin besøkelsestid før alle mennesker lever i en ensrettet verden styrt av multinasjonale selskaper. Politikere bør sikre offentlige forpliktelser gjennom å markere grenser mellom storselskaper og stater. Politikere bør sikre etiske og miljømessige kjøreregler. De bør fram for alt forebygge ensretting gjennom å sikre uavhengige media.

Taperne vil være vanlige mennesker som betaler for en grådighetskultur legitimert av Det Nye Høyre. Enslige mødre, pensjonister og uføre har vist seg å være i faresonen. Menneskene kan spørre seg selv hva som kommer til å skje? Hva skjer med redusert velferd for mennesker flest? Hva skjer i en verden der de fattige blir fattigere, og de rike blir vesentlig rikere? Hva skjer i en verden der multinasjonale selskaper bestemmer, der konsumentene har litt makt og andre mennesker ikke har noe makt overhode? Hva skjer i en verden med markert skille mellom de som er innenfor, og de som er utenfor? Hva skjer når vanlige mennesker spør om de vil kunne leve av sine pensjoner, eller om de blir fattige? Hva skjer når vanlige mennesker etterspør helsestell dersom de blir syke, og om noen vil bedrive omsorg i alderdommen? Hjelpeløse politikere må få hjelp til å stille spørsmål om økonomisk vekst for hvem? Politikere må bli tvunget til å stille spørsmålene. De må ikke få lov til å unngå spørsmålene. Hjelpeløse politikere må bli hjulpet til å spørre om hvor langt et samfunn er villig til å gå for å tjene en ekstra slant, og hvem de sanne prioriteringene bør favne?

Bare en minoritet synes å tjene på gevinstene fra en deregulert økonomi!

Mange land i den første, andre og tredje verden tilbyr seg å senke lønninger, kutte velferdsprogrammer, fjerne pensjonsrettigheter og redusere helsetjenestene til de ansatte for å tiltrekke seg investeringer fra store nasjonale og multinasjonale selskaper. Fagforeningsledere og fagforeningsaktivister blir fengslet i Kinas friøkonomiske soner. Bakgrunnen er at myndighetene vil tiltrekke seg utenlandske investeringer tilpasset frihandel og WTO-medlemskap.

Det er ikke bare multinasjonale selskaper som tjener på den nye internasjonale ensrettingen. Regjeringer, korrupte tjenestemenn og ansatte tjener ofte bra, mens alle ekskludert fra den styrende elite og fabrikklokalene blir uten gevinst. Kina og India er vellykket tilpasset den nye ensrettingen selv om betydelige deler av befolkningen lever på eksistensminimum. Globaliseringen synes å være bra for regjeringer, for multinasjonale selskaper og for alle som kan utnytte situasjonen. For det store flertallet blir situasjonen en annen. Spør alle som savner Ken Saro-

Wiva, den nigerianske forfatteren og miljøaktivisten som ble henrettet sammen med åtte andre for å protestere mot den multinasjonale oljeindustrien og Shell. Spør indianerstammene som kjemper mot nedhogging av regnskogene i Borneo.

Tilhengere av den globale kapitalismen vil hevde at den økende sosiale urettferdigheten er foreløpig, og at penger vil strømme nedover i systemet når de stadig mer rike investerer noen av sine penger i ny virksomhet. Dersom noen skulle kjøpe argumentasjonen, så vil det være betimelig å spørre om hvem som skal hjelpe taperne mens vi venter? Dette er en tidsepoke der sosialdemokrater snakker om verdiskaping fram for rettferdig fordeling, der konservative vil overlate sosiale tiltak til nærmiljøene, og der den mektige lederen for Bundesbank i Tyskland, Hans Tietmeyer, i klartekst formidler at politikere må forså at de blir kontrollert av finansmarkedet (Lipietz 1996).

Så er det den gamle historien om liv og lære:

Aftenposten (01.10.2001:13) skriver: "Nå lytter verden på ny til økonomen John Maynard Keynes. Terrorangrepet har gitt hans ideer om et høyt offentlig pengeforbruk en renessanse. Markedsmekanismens forkjempere har holdt en lav profil siden 11. september."

"EU-kommisær Fred Bolkestein har trolig hatt hyggeligere stunder enn under møtet i Ecofin mellom EUs finansministre i Liege i slutten av september. Den ansvarlige for det hellige indre marked i EU-kommisjonen satt med urørlig ansikt på pressekonferansen da EU åpnet for krisehjelp til flyselskapene. Slike offentlige inngrep skulle egentlig tilhøre fortiden. Men EU følte seg tvunget av omstendighetene etter terrorangrepet."

"Avisen New York Times fortalte at sjokkskadete politikere forbereder seg mentalt på ekstraordinære tiltak på rundet 100 milliarder dollar. Det tilsvarer godt over 850 milliarder kroner, eller godt over et norsk statsbudsjett."

Noen år senere er antallet flypassasjerer større enn noen gang tidligere. Angsten for den såkalte krigen mot terror er vesentlig større. Milliarder av skatte kroner tilføres nasjonale og multinasjonale selskaper som opererer utenfor og inne i krigssonene. Globaliseringen utvikles i skyggen av militære operasjoner. Mange aksjonsgrupper og organisasjoner utsettes for kontroll og restriksjoner. Noen blir forbudt. Andre blir svartelistet som terroristorganisasjoner.

Referanseliste

Aftenposten 06. 06. 2001

Aftenposten 16. 07. 2001

Aftenposten 20. 07. 2001

Aftenposten 08. 08. 2001

Aftenposten 01. 10. 2001: 13

Anderson, S, Cavanagh, J & Lee, T (1999)

"We can fight, we can win."

Ipdc.org

Anderson, R (1995)

"Consumer Culture and TV Programming."

Anti-Slavery International (1996)

"Child Labour: The Way Business Can Help Children."

Avery, C (2000)

"Business and Human Rights in a Time of Change."

London: Amnesty International UK, February 2000

Bartlett, D L & Steele, J B (1998)

"The Neo Sophists: Intellectual Integrity in the Information Age."

Corporate welfare: Time Magazine Special Report, Time, Volume 152, Number 19 (Nov 9.)

Bartlett, D L & Steele, J B (1998)

"How the Little Guy Gets Crunched."

Time Magazine, 07. 02. 2000

Baudrillard, J (1991)

"I skyggen av de tause majoriteter eller Den sosiale ordens endelikt."

J W Cappelens Forlag. Oslo

Beck, K (1999).

"Extreme programming explained: Embrace change."

Reading, MA: [Addison-Wesley](#).

Bennet, J (2000)
"Franchises for inner City: Economic Development Tool."
Plannong, November 2000

Borger, J (2000)
"For sale: The race for the White House."
Guardian, 07. 01. 2000

Bourdieu, P (1999)
"Innlegg ved kollokviet "Raison d`agir", Loccum, Tyskland."
I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Bourdieu, P (1999b)
"Innlegg ved Moderen Language Association of America (Forkning og engasjement), Chicago."
I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Bourdieu, P (2000)
"Innlegg ved konferanse om "Et sosialt Europa", Zürich og Berlin 2000."
I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Bourdieu, P (2000b)
"Mod en afpolitiseringens politik, Paris 2000."
I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Bourdieu, P (2000c)
"Det flertydige Europa: Nogle refleksjoner over valget af et handlingsorienteret program på europæisk niveau.", Wien 2000."
I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Bourdieu, P (2000d)
"Innlegg ved Forum international sur la littérature", Seoul, 2000."
I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Bourdieu, P (2000e)
"Konferanse ved Keisenuniversitetet", Tokyo, 2000."

I: Bourdieu, P (2001) "Modild."
København, Hans Reizels Forlag

Brown, J (2000)
"Reith Lecture."
The Times, 29 April 2000

Business and Society Journal 1998

Clarke, H (1999)
"The Superpower elite that sidelines the poorest nations."
Independent on Sunday, 18. 07. 1999

Cornia, G A (1999)
"Liberalisation, Globalisation and Income Distribution."
WIDER working paper n. 157.

Corporate Watch
[www. corporatewatch.org](http://www.corporatewatch.org)

Dagsavisen 17. 07. 2001

Dalton, R (1994)
"The Green Rainbow."

Demokraten 13. 07. 2001

Direct Marketing (2000)
"85 per cent of corporations use cause marketing tactics." September 2000

Dryzet, J S (1999)
"Transitional Democracy."
Journal of Political Philosophy, vol 7, no 1 1999

Emerson, T (2000)
"A letter to Jian Zemin."
Newsweek International, 29 May 2000

Federal Election Commision Data (2000)

Fefer, M D (1998)
"Not-so-free Trade."
Seattle Weekly, 22.-28 April 1998

Financial Times 21. 11. 1997

Financial Times 08. 04. 1999

Flermoen, S. (2001)

”Søkelys på organisasjon og ledelse : innføring for helse- og sosialsektor.”
Fagbokforlaget, Bergen.

Fuyuno, I (2000)

”A silent epidemic.”

Far Eastern Economic Review, Hong Kong, 28 September 2000, vol 163, no 39

Garten, J E (1997)

”Comment: The Need for Pragmatism.”

Foreign Policy, No. 105 (Winter, 1996-1997) , pp. 103-106

Glass, S (1998)

”Gift of the Magnate.”

New Republic, 26 January 1998

Guardian 27. 08. 1998

Guardian 30. 11. 1999

Guardian 04. 12. 1999

Hertz, N (2001)

”The Silent Takeover. Global Capitalism and the Death of Democracy.”
Arrow Books

<http://www.walkerinfo.com>

Hutton, W & Giddens, A eds. (2000)

”On the Edge: Living with Global Capitalism.”
London, 2000

Focus on the Corporation (1998)

Mokiber, R & Weismann, R

Hamran, T. 1991

”Pleiekulturen : en utfordring til den teknologiske tenkemåten.”
Gyldendal, Oslo.

Helsedepartementet 2003
”Inntektssystem for spesialisthelsetjenesten”

Human Development Report 1999
”Globalization with a Human Face.”

Høgsnes, G (1986)
”Ferdinand Tønnies og dikotomien ”Gemeinschaft und Gesellschaft”.”

Ignatieff, M (1999)
”Human Rights as Politics and as Idolatry.”
The Tanner Lectures.

IMS Health Report 1998

Jakobsen, R (1999)
”Klar for fremtiden?”
Ad notam Gyldendal, Oslo.

Jacobsen, D I (2005)
”Hvordan gjennomføre undersøkelser?”
HøySkoleforlaget, Kristiansand

Josephson, M (1934)
”The Rubber Barons: The Great American Capitalists, 1861-1901.”

Kamal-Chaoui, L (2000)
”Organisation for Economic Cooperation and Development.”
April 2000

Klassekampen 17. 08. 2001

Klein, N (2000)
”No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies.”

KPMG (1999)
International Survey of Environmental Reporting 1999

LaFeber, W (1999)
”Inevitable Revolution.”
Foreign Policy.

- Lipietz, A (1996)
 "Capital-labour relations at the dawn XX1 Century."
- Madeley, J (1999)
 "There's a food fight in Seattle."
 New Statesman 22. 11. 1999
- Maitland, A (1999)
 "The Value of Virtue in a Trasparent World."
 Financial Times, 05. 08. 1999
- Manbiot, G. (2001)
 Copyright Guardian Newspaper Limited
- Martin, H-P & Schumann, H (1996)
 "Die Globalisierungsfalle – Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand."
 Rowohlt, Reinbeck/Hamburg 1996
- Melchett, P (2000)
 New Statesman, 10. 01. 2000
- Miller, C & Croston, J L (1999)
 "WTO Scrunity v. Enviromental Objectives: Assessment of the International
 Dolphin Conservation Program Act."
 American Business Law Journal, vol. 37 (1999)
- Mokiber, R & Weissman, R (1997)
 "Sanctioning Burma, Sanctioning the United States."
 Focus on the Corporation 23, December 1997
- Moore, S and Stansel, D (1996)
 "A Fiscal Report Card on America's Governors: 1996."
 Washington, DC: Cato Institute, Policy Analysis No. 257, 26 July.
- Morris, L (1996)
 "The Ethical Consumer: A New Force in the Food Sector."
 Leatherhead Food Research Association, executive summary (1996)
- Munro et al. (1999). Munro A, Höök, K and Benyon, D R (1999).
 "Footprints in the Snow."
 In: Social Navigation of Information Space, Springer.
- Nelson, L-E (1998)

""Democracy for sale."

New York Review of Books, 03. 12. 1998

NOU:1997:2 "Pasienten først".

Observer 20. 08. 2000

Ot prp nr 10 (1998-99)

"Om lov om spesialisthelsetjenesten."

Ot prp nr 11 (1998-99)

"Om lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern."

Ot prp nr 12 (1998-99)

"Om lov om pasientrettigheter."

Public Administration Review (1996)

A major transfer of government responsibility to voluntary organisations.

Proceed with caution." May/June 1996

Reuters 11. 01. 2000

Ross, D (1998)

"The Origins of American Social Science."

Cambridge, Harvard University Press

Sandell, O (2002)

"Den varme kunnskapen."

Kristiansand: HøySkoleforlaget

Sosial- og helsedepartementet 2001

"Om lov om helseforetak m.m. : (helseforetaksloven).

San Francisco Examiner 30. 01. 1999

Scarrow, S E (1996)

"Parties and their Members."

Spar, D (1999)

"Foreign Investment and the Pursuit of Human Rights."

Challenge, January/February 1999

St. meld. nr 35 (1994-95)

"Velferdsmeldingen."

St. meld. nr 8 (1998-99)
”Om handlingsplan for funksjonshemma 1998 – 2001.”

St. meld. nr. 5 (2003-2004)
”Inntekstssystem for spesialisthelsetjenesten.”

Summers, D (1995)
”Charities accused of exaggerating advert claims.”
Financial Times, 4 October 1995

Sykehuset 2004/2005
"Strategidokument".

The Economist 02. 12. 1995,

The Economist 16. 12. 1995

The Economist 08. 02. 1997

The Economist 12. 04. 1997

The Economist 28. 11. 1997

The Economist 03. 04. 1999

The Economist 10. 04. 1999

The Economist 24. 04. 1999

The Economist 05. 08. 2000

The Times 27. 02. 1998

The Times 12. 05. 1999

Thompson, J A (1979)
”Progressivism”
I: Hofstaedter, R (ed) ”The Progressive Movement 1900-1915.”
British Association for American Studies 1979

Tveiten, S (2002)
”Veiledning – mer enn ord.”

Bergen: Fagbokforlaget

Vidal, J (1999)

"Consumer Power ready to take on Corporations."

Guardien, 27. 11. 1999

Wilkinson, R G (1996)

"Unhealthy societies: the afflictions of inequality."

Routledge London

World Bank. 1999. World Development Indicators.

Washington DC

